

Oslo tingrett – Dom

Straffeloven § 233 første og annet ledd. Medvirkning til folkemord. Rwanda-saken.

En 47 år gammel mann ble dømt for medvirkning til overlagt drap på et stort antall personer. Drapene var en del av folkemordet som fant sted i Rwanda i 1994. Straffen ble fastsatt til fengsel i 21 år.

Avsagt: 14.02.2013 i sak TOSLO-2012-106377

Saksangang: Oslo tingrett TOSLO-2012-106377 (12-106377MED-OTIR/03).

Parter: Den offentlige påtalemyndighet (Statsadvokat Petter Mandt og politiadvokat Marit Formo) mot A (Advokat Harald Stabell og advokat Maria Bergram Aas).

Dommere: Tingrettsdommer Jonas Petter Madsø. Meddommere: Stein Reidar Brubak. Anne Kari Strøm.

A, født *.*1965, bor — 00, 0000 Bergen, er for tiden varetektsfengslet, rwandisk statsborger, gift, har 2 barn under 18 år, jobbet som renholder før han ble varetektsfengslet, hadde før dette en brutto månedsinntekt på ca. kr 30 000 og har ellers opplyst at han er uformuende.

Ved tiltalebeslutning utferdiget av Det nasjonale statsadvokatembetet 17. september 2012 er han satt under tiltale ved Oslo tingrett for overtredelse av

Straffeloven § 233 første og annet ledd

for med overlegg å ha forvoldt en annens død, og det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter, eller å ha medvirket til dette.

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

I tiden fra omkring 6. – 23. april 1994 i Kibungu i Rwanda, medvirket han etter forutgående overveielser til drap av et meget stort antall mennesker, anslagsvis 2000. De drepte tilhørte hovedsaklig den etniske gruppen tutsi og drapene var en del av folkemordet i Rwanda hvor et sted mellom 500 000 og 1 000 000 mennesker døde, herunder kvinner, barn og eldre. Han deltok på møter hvor det ble planlagt drap, og/eller beordret drap gjennomført. Videre deltok han i organiseringen av drap og transporterte både bevæpnede drapsmenn og internt fordrevne personer til steder hvor de internt fordrevne ble drept. I tillegg stilte han sin egen bil til disposisjon for transport av bevæpnede drapsmenn. Han var også tilstede, eller i nærheten, der hvor flere av drapene ble begått, og styrket drapsmennenes motivasjon til å ta liv ved sin tilstedeværelse. Drapene ble utført av et stort antall personer fra bl.a. militsgruppen Interahamwe, politiet og militæret. I tillegg deltok sivile.

Drapene ble gjennomført således:

- 1) Torsdag 14. april 1994 dro et stort antall bevæpnede personer fra militsgruppen Interahamwe, politiet, militæret og sivile personer til kommunehuset i Birenga, hvor omkring 1000 mennesker hadde søkt tilflukt. De omringet området, angrep og drepte internt fordrevne personer, blant annet ved bruk av skytevåpen, håndgranater, macheter, klubber og stokker. Drapene startet på ettermiddagen og pågikk over flere timer. Anslagsvis 1000 personer ble drept, herunder
 - 1 O001
 - 2 O002
 - 3 O003
 - 4 O004 (Ukjent fornavn)
 - 5 O005 (Ukjent fornavn)
 - 6 O006 (Ukjent fornavn)
 - 7 O007
 - 8 O008 (Ukjent fornavn)
 - 9 O009
 - 10 O010
 - 11 O011

- 12 O012
- 13 O013
- 14 O014 (Ukjent fornavn)
- 15 O015
- 16 O016
- 17 O017 (Ukjent fornavn)
- 18 O018
- 19 O019
- 20 O020
- 21 O021
- 22 O022
- 23 (Etternavn ikke kjent) O023
- 24 (Etternavn ikke kjent) O024
- 25 (Etternavn ikke kjent) O025
- 26 (Etternavn ikke kjent) O026
- 27 (Etternavn ikke kjent) O027
- 28 (Etternavn ikke kjent) O028
- 29 O029
- 30 O030

2) Fredag 15. april 1994 dro et stort antall bevæpnede personer som beskrevet under pkt. 1 til området tilhørende Den katolske kirkes bispesete, Economat og Saint Joseph senter, hvor omkring 1200 mennesker hadde søkt tilflukt. De omringet området, angrep og drepte internt fordrevne personer, blant annet ved bruk av skytevåpen, håndgranater, macheter, klubber og stokker. Drapene startet på ettermiddagen og pågikk over flere timer. Anslagsvis 1000 personer ble drept, herunder

- 1 O031
- 2 O032 (Ukjent fornavn)
- 3 O033
- 4 O034
- 5 O035
- 6 O036
- 7 O037
- 8 O038
- 9 O039
- 10 O040
- 11 O041
- 12 O042
- 13 O043
- 14 O044
- 15 O045 (Ukjent fornavn)
- 16 O046
- 17 O047
- 18 O048
- 19 O049
- 20 O050
- 21 O051
- 22 O052 (Ukjent fornavn)
- 23 O053
- 24 O054
- 25 O055
- 26 O056 (Ukjent fornavn)
- 27 O057
- 28 O058
- 29 O059
- 30 O060

31 O061
32 O062
33 O063
34 O064
35 O065
36 O066
37 O067
38 O068
39 O069
40 O070
41 O071
42 O072
43 O073
44 O074
45 O075
46 O076 (Ukjent fornavn)
47 O077 (Ukjent fornavn)
48 O078
49 O079
50 O080 (Ukjent fornavn)
51 O081
52 O082 (Ukjent fornavn)
53 O083
54 O084
55 (Etternavn ikke kjent) O085
56 (Etternavn ikke kjent) O086
57 (Etternavn ikke kjent) O087
58 (Etternavn ikke kjent) O088
59 (Etternavn ikke kjent) O089
60 (Etternavn ikke kjent) O090
61 (Etternavn ikke kjent) O091
62 (Etternavn ikke kjent) O092
63 (Etternavn ikke kjent) O093
64 (Etternavn ikke kjent) O094
65 (Etternavn ikke kjent) O095
66 (Etternavn ikke kjent) O096
67 (Etternavn ikke kjent) O097
68 (Etternavn ikke kjent) O098
69 (Etternavn ikke kjent) O099
70 (Etternavn ikke kjent) O100
71 (Etternavn ikke kjent) O101
72 (Etternavn ikke kjent) O102
73 (Etternavn ikke kjent) O103
74 (Etternavn ikke kjent) O104
75 (Etternavn ikke kjent) O105
76 (Etternavn ikke kjent) O106
77 (Etternavn ikke kjent) O107
78 (Etternavn ikke kjent) O108
79 (Etternavn ikke kjent) O109
80 (Etternavn ikke kjent) O110
81 (Etternavn ikke kjent) O111
82 (Etternavn ikke kjent) O112
83 (Etternavn ikke kjent) O113
84 (Etternavn ikke kjent) O114
85 O115

- 86 O116
- 87 O117 (Ukjent fornavn)
- 88 O118
- 89 O119
- 3) I perioden 7. til 23. april 1994 hentet personer fra militsgruppen Interahamwe ved flere anledninger til sammen omkring 40 internt fordrevne personer som hadde søkt tilflukt ved sykehuset i Kibungu. De ble ført til en mursteinsfabrikk i nærheten hvor de ble drept av personell fra overnevnte gruppe slik som beskrevet under pkt. 1. Minst én person ble også drept på gaten utenfor sykehuset. Anslagsvis 40 personer ble drept, herunder
 - 1 O120
 - 2 O121
 - 3 O122
 - 4 O123 (Ukjent fornavn)
 - 5 O124
 - 6 O125
 - 7 O126 (Ukjent fornavn)
 - 8 O127
 - 9 O128 (Ukjent fornavn)
 - 10 O129
 - 11 O130 (Ukjent fornavn)
 - 12 O131
 - 13 O132 (Ukjent fornavn)
 - 14 O133 (Ukjent fornavn)
 - 15 O134
 - 16 O135
 - 17 O136
 - 18 O137 (Ukjent fornavn)
 - 19 O138 (Ukjent fornavn)
 - 20 O139
 - 21 O140
 - 22 O141
 - 23 O142
 - 24 O143 (Ukjent fornavn)
 - 25 O144
 - 26 O145
 - 27 O146
 - 28 O147
 - 29 O148
 - 30 (Etternavn ikke kjent) O149
 - 31 (Etternavn ikke kjent) O150
 - 32 (Etternavn ikke kjent) O151
 - 33 (Etternavn ikke kjent) O152
 - 34 (Etternavn ikke kjent) O153
 - 35 (Etternavn ikke kjent) O154
 - 36 (Etternavn ikke kjent) O155
 - 37 (Etternavn ikke kjent) O156
 - 38 O157
 - 39 O158

Under hovedforhandlingen foretok aktor enkelte rettelser i tiltalebeslutningens punkt 1), 2) og 3) hvor det i nummerert rekkefølge er angitt navn på flere drepte. Under punkt 1) ble navnene til nr. 5, 6, 11, 13, 17, 18 og 23 strøket av aktor. Under punkt 2) ble navnet til nr. 6 strøket av aktor. Under punkt 3) ble navnet til nr. 3 strøket av aktor.

Hovedforhandling ble avholdt i Oslo Tinghus over 33 rettsdager i perioden 25. september til 28. november 2012. Tiltalte møtte, avga forklaring og erkjente seg ikke skyldig etter

tiltalebeslutningen. Det ble avhørt 58 vitner, hvorav 2 var sakkyndige vitner. Av de 58 vitnene var det 24 vitner som møtte i retten, 30 vitner ble avhørt på videolink og det ble foretatt telefonavhør av 4 vitner. I tillegg ble det avspilt bevisopptak av forklaringer til 2 personer. Svein Magnussen møtte og avga forklaring som rettsoppnevnt sakkyndig. Det ble ellers foretatt slik bevisførsel som framgår av rettsboken.

Aktor la ned påstand om at tiltalte dømmes i henhold til tiltalebeslutningen til en straff av fengsel i 21 år. Til fradrag i straffen går 583 dager for utholdt varetekt.

Forsvarerne la ned påstand om at tiltalte frifinnes, subsidiært at han anses på mildeste måte.

Rettenns vurdering

1 Folkemordet i Rwanda

Motsetninger mellom hutuer og tutsier har preget Rwandas historie. Dette kulminerte i et folkemord som fant sted i perioden fra 6. april til 18. juli 1994. Det er anslått at rundt 800 000 personer ble drept i løpet av de drøye 100 dagene som folkemordet pågikk i Rwanda. Før folkemordet startet var det i underkant av 8 millioner innbyggere i landet. Rundt 10 % av Rwandas befolkning ble følgelig drept under folkemordet. De drepte tilhørte den etniske gruppen tutsi. Det forekom også drap på opposisjonelle hutuer.

Rwanda ligger i det sentrale Afrika. Landet grenser til Burundi, Tanzania, Uganda og Kongo. Rwanda har i dag rundt 11 millioner innbyggere. Av disse antas ca. 84 % å være hutuer, ca. 15 % tutsier og ca. 1 % twa.

Twa er et pygméfolk og regnes som Rwandas urbefolkning. Det antas at hutuene, som var et bantufolk, ankom området rundt år 1000. Tutsiene, som skal ha vært av hamittisk opprinnelse, innvandret deretter fra nordøst, trolig på 1400-tallet. Tutsiene var opprinnelig kvegnomader, mens hutuene var jordbrukere. De tre gruppene snakker samme språk, kinyarwanda. De har også samme religion og kultur.

Den historiske konflikten mellom hutuer og tutsier, bakgrunnen for folkemordet og selve hendelsesforløpet er beskrevet i flere straffedommer som er avsagt av International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). Disse forholdene er også nærmere omtalt i sakkyndig rapporten til seniorrådgiver Hilde Nordbye av 29. mai 2012.

Det er ingen tvil om at det fant sted et folkemord i Rwanda. ICTR ble opprettet av FN ved Sikkerhetsrådsresolusjon 955 av 8. november 1994 for å stille de øverste ansvarlige for folkemordet til ansvar. Domstolen har sete i Arusha i Tanzania. ICTR har slått fast at det dreide seg om et organisert folkemord rettet mot tutsier som en gruppe. Retten viser blant annet til ICTRs dom av 2. september 1998 i sak mot Jean-Paul Akayesu hvor det i avsnitt 118 står:

«In the opinion of the Chamber, there is no doubt that considering their undeniable scale, their systematic nature and their atrociousness, the massacres were aimed at exterminating the group that was targeted. Many facts show that the intention of the perpetrators of the killings was to cause the complete disappearance of the Tutsi.»

Retten viser videre til avsnitt 126 i samme dom hvor det står:

«Consequently, the Chamber concludes from all the foregoing that genocide was, indeed, committed in Rwanda in 1994 against the Tutsi as a group. Furthermore, in the opinion of the Chamber, this genocide appears to have been meticulously organized. In fact, Dr. Alison Desforges testifying before the Chamber on 24 May 1997, talked of «centrally organized and supervised massacres». Indeed, some evidence supports this view that the genocide had been planned. First, the existence of lists of Tutsi to be eliminated is corroborated by many testimonies. In this respect, Dr. Zachariah mentioned the case of patients and nurse killed in a hospital because a soldier had a list including their names. There are also the arms caches in Kigali which Major-General Dallaire mentioned and regarding whose destruction he had sought the UN's authorization in vain. Lastly, there is the training of militiamen by the Rwandan Armed Forces and of course, the psychological preparation of the population to attack the Tutsi, which preparation was masterminded by some news media, with the RTL M at the forefront.»

I nærværende sak er det for øvrig ikke bestridt at det fant sted et folkemord i Rwanda, og at drapene i tiltalebeslutningen var en del av dette folkemordet.

Når det gjelder den historiske konflikten mellom hutuer og tutsier i Rwanda, bakgrunnen for folkemordet og selve hendelsesforløpet, vil retten i stor grad nøye seg med å vise til Nordbyes sakkyndige rapport og redegjørelsen for denne i hennes vitneforklaring.

Júvenal Habyarimana, som var en hutu fra Gisenyi i det nordvestlige Rwanda, overtok makten i landet etter et kupp i juli 1973. Habyarimana etablerte et nytt parti i 1975, Mouvement révolutionnaire national pour le développement (MRND). Dette utviklet seg til et ettpartisystem der alle borgere av Rwanda automatisk ble medlem av MRND ved fødselen. MRNDs maktstruktur gjennomsyret Rwanda helt ned på lokalnivå. Stats- og lokaladministrasjonen ble i praksis MRNDs forlengede arm.

I 1990 var det en gryende motstand i Rwanda mot regimet til president Habyarimana, blant annet fra andre hutuer. Eksilgrupper i Uganda hadde videre dannet det tutsidominerte Rwandas patriotiske front (RPF). Den 1. oktober 1990 invaderte RPF Rwanda fra ugandisk side av grensen. I RPF var det blant annet etterkommere av tutsier som hadde flyktet fra Rwanda etter huturevolusjonen i 1959. RPF ble ofte kalt «Inkotanyi» (den som kjemper). Et av målene til RPF var retten til å vende hjem til Rwanda. Regimet til president Habyarimana hadde imidlertid gitt uttrykk for at det ikke var tilstrekkelig med land/jord til å forsørge alle tutsiene som befant seg i eksil (rundt 600 000). RPFs invasjon førte blant annet til at regimet til Habyarimana arresterte flere lokale tutsier og opposisjonelle hutuer som ble mistenkt for å sympatisere med invasjonsstyrken.

Internasjonalt press, indre motsetninger og angrep fra RPF tvang etter hvert frem en demokratiseringsprosess i Rwanda. Ved en grunnlovsendring i 1991 ble flerpartisystemet innført. Det ble da etablert flere nye partier i tillegg til president Habyarimana sitt parti MRND. De nye partiene som ble etablert var blant annet Coalition pour la défense de la république (CDR), Mouvement Démocratique Républicain (MDR), Parti Social Démocrate (PSD), Parti Libéral (PL) og Parti pour la démocratie Islamique (PDI).

CDR var et ytterliggående og ekstremistiske hutuparti. Sammen med MRND kom CDR til å spille en sentral rolle i folkemordet. Fra slutten av 1991 opprettet partiene ungdomsorganisasjoner. Det ble etter hvert iverksatt militær trening av enkelte av ungdomsorganisasjonene, og de fikk også utdelt våpen. Særlig MRNDs ungdomsorganisasjon Interahamwe og CDRs ungdomsorganisasjon Impuzamugambi utviklet seg etter hvert til rene militsgrupper. Disse ungdomsorganisasjonene ble også en del av antitutsikampanjen, og de ble i økende grad benyttet til angrep på tutsier.

Våren 1992 startet RPF en offensiv fra nordøst. Både den rwandiske hæren og 350 000 sivile ble da fordrevet fra Byumbaregionen. Det ble inngått en våpenhvileavtale med RPF i juli 1992. Den 8. februar 1993 foretok RPF et nytt angrep inn i Rwanda. RPFs offensiv førte til at enkelte medlemmer i flere partier i Rwanda sluttet seg til såkalte Hutu Powerfraksjoner, hvilket var de ekstremistiske fraksjoner av aktuelle partier. Ekstremistene var ikke innstilt på at gruppen av tutsier som befant seg i eksil skulle få vende tilbake til Rwanda. De var heller ikke innstilt på maktfordeling i et multietnisk flerpartisystem.

RPFs militære trussel var likevel med på å presse Habyarimana til forhandlingsbordet. Den nye overgangsregjeringen startet forhandlinger med RPF som senere resulterte i signeringen av de såkalte Arusha-avtalene 4. august 1993. Den endelige versjonen av Arusha-avtalene inkorporerte en fredsavtale mellom Rwandas regjering og RPF, samt fem protokoller som omhandlet maktdeling og opprettelsen av en nasjonal hær. Arusha-avtalene skulle følgelig danne grunnlag for en ny militær og sivil maktdeling mellom MRND, opposisjonspartiene og RPF. Et annet sentralt element i Arusha-avtalene var rwandiske flyktningers rett til å vende hjem, hvilket hadde vært et av RPFs mål ved den tidligere invasjonen i oktober 1990.

MRND, CDR og andre store partier hadde over tid planlagt store demonstrasjoner mot Arusha-avtalene. Den privilegerte eliten rundt president Habyarimana var også blant de sentrale motstanderne av avtalene og den nye maktfordelingen. De var redde for å miste makt og privileger. Flere andre myndighetspersoner (préfets og bourgmestres) fryktet også for sine maktposisjoner. Mange militære fryktet dessuten massiv demobilisering og at de

måtte dele makten med RPF som de betraktet som en fiende.

Ytterliggående hutuer trenerte derfor fredsavtalen. De forsøkte å bevare sitt eget maktgrunnlag ved å utpeke tutsier og moderate hutuer som fienden. Tutsier over hele Rwanda ble anklaget for samarbeid med RPF, og de ble utpekt som syndebukker for RPFs tidligere invasjon. Hutuekstremister oppfordret videre til etnisk vold og utryddelse av fienden. Det hadde allerede funnet sted flere massakre på tutsier fra 1990. Medlemmer av den offentlige administrasjonen, og noen politiske ledere, skal også ha oppfordret til disse massakrene. Det var nærmest startet en hatkampanje mot tutsier. Etter 1990 var det en klar tendens til å blande sammen invasjonsstyrken RPF og sivile tutsier i Rwanda generelt.

Kretsen rundt Habyarimana forsøkte også å lokke til seg hutuer i opposisjonspartiene. Ved å samle en hutudominert front ønsket kretsen rundt Habyarimana å marginalisere RPF og tutsiene generelt. Flere partier hadde som nevnt blitt splittet i en moderat og ekstrem fraksjon, kjent under kallenavnet Hutu Power. De ytterliggående fraksjonene allierte seg etter hvert med MRND og CDR i kampen mot RPF og tutsiene. I offentlige møter og taler ble det oppfordret til utryddelse av fienden og dens medsammensvorne. Flere medier var også sentrale i spredningen av et hatbudskap mot tutsier.

Det ble holdt voldelige demonstrasjoner i Kigali mot implementeringen av Arusha-avtalene, og huturegimet trenerte fredsprosessen i det lengste. President Habyarimana var presset fra flere sider. Det var et press fra det internasjonale samfunnet om å implementere Arusha-avtalene, men det var også et press fra ytterliggående krefter i hans eget parti og CDR om ikke å gjøre dette. President Habyarimana ble blant annet anklaget for å være for ettergivende overfor RPF og opposisjonen.

På et regionalt toppmøte i Tanzania 6. april 1994 ga president Habyarimana sin tilslutning til at koalisjonsregjeringen skulle innsettes, og at RPF skulle bli en del av denne. På vei tilbake til Kigali senere samme dag ble flyet til Habyarimana skutt ned. Burundis president var også om bord i dette flyet. Ingen på flyet overlevde.

Omstendighetene rundt nedskytingen av presidentflyet har vært uklare og omstridt. Både RPF og ytterliggående hutuer i kretsen rundt Habyarimana har vært anklaget for nedskytingen. Ulike kommisjoner har gjennom årene kommet til ulike konklusjoner. Senest i januar 2012 la en fransk kommisjon frem en rapport der det ble hevdet at missilen ble avfyrt fra den rwandiske hærens militærleir Kanombe ved flyplassen og ikke fra RPFs stillinger.

Hutuekstremister ga uansett RPF og tutsiene skylden for nedskytingen av presidentflyet. Dette utløste også folkemordet på tutsiene og opposisjonelle hutuer som støttet fredsavtalen. Kun få timer etter Habyarimanas død ble det satt opp veisperringer flere steder. ID-kort ble sjekket for etnisk tilhørighet og mange tutsier ble drept på stedet. Myndighetene instruerte også folk til å holde seg hjemme. I mellomtiden ble det satt opp ytterligere veisperringer, og patruljer ble sendt ut for å kontrollere befolkningen. Ved bruk av tidligere utarbeidede navnelister ble også tutsier og opposisjonelle hutuer sporet opp og drept.

Statsminister Agathe Uwilingiyimana var et av de første ofrene for folkemordet. Hun ble drept 7. april 1994 sammen med ti belgiske UNAMIR-soldater som skulle beskytte henne. Omtrent på samme tid ble enkelte andre medlemmer av koalisjonsregjeringen også drept. Medienes retorikk ble videre stadig mer ekstrem. RPF og tutsier ble ofte omtalt som «inyenzi» (kakerlakker). I løpet av april 1994 ble det på radiostasjonen RTLM blant annet uttalt «The grave is only half full. Who will help us fill it?».

Drapsbølgen spredte seg raskt fra hovedstaden Kigali til byer og landsbyer rundt i Rwanda. Det ble også foretatt troppeforflytninger til steder der det ennå ikke var drept så mange tutsier, hvilket indikerer sentral kontroll med folkemordet. Enkelte grenseoverganger ble stengt slik at tutsiene ikke kunne flykte. Sentrale ledere reiste også til enkelte områder og oppfordret hutubefolkningen til å utrydde fienden. Det ble etablert en midlertidig regjering som i praksis utelukkende besto av hutuer, Hutu Power politikere og MRND-representanter. Medlemmer av den midlertidige regjeringen gikk åpent ut og oppfordret til drap på tutsiene.

Mange har hevdet at drapene var et resultat av langvarig planlegging og systematisk implementering fra huturegimets side. At folkemordet synes å ha vært planlagt er også kommentert av ICTR i dommen av 2. september 1998 avsnitt 126 som retten har gjengitt ovenfor.

Karakteristiske trekk ved folkemordet i Rwanda var ellers bruken av tradisjonelle våpen (macheter, klubber, stokker, spyd og hakker), massedeltagelse fra sivile hutuer og hvor raskt det hele skjedde. En rekke tutsier hadde søkt tilflukt i kirker, prestegårder, sykehus, skoler og andre kommunale bygninger. Tutsier ble også oppfordret av myndighetspersoner til å søke tilflukt på slike steder. Ved å samle tutsiene forenklet man nedslaktingen av dem. Tutsiene trodde på sin side de ville være trygge der de hadde søkt tilflukt. Isteden ble slike steder rene dødsfeller der mange tutsier ble massakrert.

Umiddelbart etter at folkemordet hadde startet iverksatte RPF en større motoffensiv for å avsette det de anså som en folkemordregjering. Den 7. april 1994 forlot RPF-troppene sine baser i nord, og gjenopptok åpen kamp mot den rwandiske hæren. Det var følgelig krig i landet mens folkemordet pågikk. Den væpnede konflikten mellom den rwandiske hæren og RPF var også med på å skape et miljø og en mulighet for de omfattende drapene på sivile. Folkemordet pågikk helt frem til RPF inntok hovedstaden Kigali, og erklærte full militær seier 18. juli 1994. RPFs maktovertagelse førte til en stor flyktningsstrøm av sivile hutuer, myndighetspersoner og militære til andre land.

2 Kibungo og tiltaltes familie

I 1994 besto Rwanda av 11 prefèctures, og nærværende sak gjelder Kibungo prefècture. Kibungo ligger på veien mellom hovedstaden Kigali og nabolandet Tanzania. Som følge av denne beliggenheten var Kibungo et viktig handelspunkt.

Tiltalte er født og oppvokst i Kibungo. Tiltalte og hans familie var hutuer. I 1992 giftet tiltalte seg med N01 som var tutsi. Tiltalte var en forretningsmann, og han drev en butikk i Kibungo sentrum. Han hadde flere brødre som også var forretningsmenn i Kibungo. Flere av brødrene døde av sykdom, herunder døde N02 og N03 kort tid før folkemordet startet. Tiltalte har to gjenlevende brødre som heter N04 (eldre bror) og N05 (yngre bror). Både tiltalte og hans brødre ble ansett som velstående forretningsmenn i Kibungo. De hadde blant annet egne biler.

Folkemordet pågikk i et kortere tidsrom i Kibungo enn på landsbasis. Dette skyldtes at styrkene til RPF overtok kontrollen over dette området allerede 22. april 1994.

En rekke tutsier i Kibungo flyktet fra sine hjem allerede om morgenen 7. april 1994. Mange søkte tilflukt ved kirker, prestegårder og kommunale bygg. Som tidligere nevnt viste det seg imidlertid at disse stedene i realiteten var rene dødsfeller. Før massakrene startet i Kibungo skal det også ha blitt utarbeidet lister over personer som skulle henrettes. Det var følgelig en ren «menneskejakt» som ble organisert og satt i system. Det ble begått drap på tutsier og moderate hutuer en rekke steder i Kibungo Prefècture i løpet de drøye to ukene som folkemordet pågikk i dette området. Det er anslått at rundt 50 000 personer ble drept i denne perioden. Det var Interahamwe, militæret, politiet og sivile hutuer som begikk drapene. Kontrollen over militære og sivile hutustyrker forklarer også hvordan var mulig å organisere og gjennomføre massakre på et så vidt stort antall personer i løpet av en så kort periode i Kibungo.

Tiltalte dro fra Kibungo sammen med sin kone og barn rundt 21. april 1994, hvilket var rett før styrkene til RPF tok kontroll over dette området. De reiste mot Tanzania i et følge med flere andre personer fra Kibungo. Tiltalte og hans følge kom til Tanzania rundt 28. april 1994, og de oppholdt seg deretter ved en flyktningleir. Etter det opplyste ble tiltalte adskilt fra sin kone og barn i 1996. Tiltalte reiste senere til Zambia i 1998. Hans kone og barn kom til Norge som kvoteflyktninger i 2000. Tiltalte søkte senere om oppholdstillatelse i familie-gjenforeningsøyemed, og han kom til Norge i 2001. Tiltalte fikk i 2005 innvilget bosettings-tillatelse i Norge. Tiltalte og hans kone har 4 barn, hvorav 2 av barna er født i Norge. Familien bor i Bergen hvor tiltalte har jobbet som renholdsarbeider.

Tiltaltes brødre, N04 og N05, reiste også fra Kibungo i forbindelse med at styrkene til RPF tok kontrollen over dette området. N04 og hans kone dro senere tilbake til Kibungo i 1994 etter at de hadde oppholdt seg en periode i en flyktningleir. I motsetning til N04 returnerte verken N05 eller tiltalte til Rwanda etter at krigen var over. Etter det opplyste er N05 bosatt i USA.

3 Etterforskningen i saken

Den 3. september 2002 var riksadvokaten i Rwanda på besøk i Norge, og det ble da opplyst at det oppholdt seg personer i Norge som rwandiske myndigheter mente kunne mistenkes for å ha deltatt i folkemordet i Rwanda i 1994. Riksadvokaten i Rwanda anmodet videre om at norske myndigheter iverksatte etterforskning av disse personene. Anmodningen ble senere fulgt opp av et brev av 20. januar 2005 fra riksadvokaten i Rwanda til Justisdepartementet. I brevet ble det oppgitt navn på femten personer som oppholdt seg i Norge, og som rwandiske myndigheter mente kunne mistenkes for å ha deltatt i folkemordet i Rwanda.

I august 2005 ble saken overført til Det nasjonale statsadvokatembete. Det var deretter en del e-postkorrespondanse mellom Det nasjonale statsadvokatembete og statsadvokaten i Rwanda. Det nasjonale statsadvokatembete ønsket i denne forbindelse å få mer informasjon om de navngitte personene som etterforskningsanmodningen gjaldt.

I oktober 2006 reiste personer fra Kripos og Det nasjonale statsadvokatembete til Rwanda for å møte riksadvokaten og statsadvokaten i Rwanda. Formålet med møtet var at norsk politi og påtalemyndighet skulle få mer informasjon i saken. I dette møtet ble det også oppgitt navn på ytterligere 4 personer som rwandiske myndigheter mente kunne mistenkes for å ha deltatt i folkemordet i Rwanda, og tiltalte var en av disse. Anmodningen om at norske myndigheter iverksatte etterforskning gjaldt således totalt 19 personer.

Det nasjonale statsadvokatembete besluttet den 12. desember 2007 at det skulle iverksettes etterforskning av de 19 navngitte personene. Tiltalte ble avhørt første gang på Fana politistasjon 14. mars 2008.

Etter å ha sendt rettsanmodninger reiste etterforskere fra Kripos til Rwanda 13–14 ganger for å avhøre vitner, og det ble foretatt over 150 vitneavhør i Rwanda som har tilknytning til nærværende sak. Aktor har for øvrig opplyst at rwandiske myndigheter ikke foreslo hvilke vitner som skulle avhøres, og at rwandiske myndigheter ikke var til stede under noen av avhørene som Kripos foretok. Rwandiske myndigheter mottok heller ikke kopi av avhørene som ble foretatt. Under vitneavhørene i Rwanda benyttet Kripos i all hovedsak rwandiske tolker fra Norge.

Som underlagsmateriale i etterforskningen innhentet Kripos blant annet flere straffedommer fra ICTR, Førsteinstansdomstolen i Kibungo og Cacaca-domstolen (folke-domstol) i Kibungo, herunder straffedom som ble avsagt mot tiltalte i Cacaca-domstolen 9. juli 2007. Kripos innhentet også straffedommer som var avsagt i andre land, herunder i Belgia.

Sakene mot 17 av de 19 personene som det var igangsatt etterforskning mot endte med henleggelse på forskjellige grunnlag. I tillegg til tiltalen i nærværende sak er det også tatt ut siktelse mot en annen person. Etter det opplyste har rwandiske myndigheter ikke fremmet noen begjæring om utlevering av tiltalte til Rwanda.

Tiltalte ble pågrepet på sitt arbeidssted den 3. mai 2011 og han har sittet varetektsfengslet siden. I perioden 14. mars 2008 til 22. juni 2011 ble det foretatt totalt 13 politiavhør av tiltalte.

4 Generelt om tiltalebeslutningen

Kongen i statsråd har avgjort tiltalespørsmålet, jf. straffeloven § 13. Tiltalebeslutningen fra Det nasjonale statsadvokatembete av 17. september 2012 er videre tatt ut etter ordre fra riksadvokaten.

Retten bemerker at tiltalte ikke er tiltalt for selv å ha utført noen av drapene som er nevnt i tiltalebeslutningen. Han er imidlertid tiltalt for medvirkning til overlagt drap under særdeles skjerpene omstendigheter på et stort antall mennesker i perioden fra 6. til 23. april 1994 i Kibungo i Rwanda. De drepte tilhørte hovedsakelig den etniske gruppen tutsi, og drapene var en del av folkemordet som fant sted i Rwanda. Tiltalebeslutningen omhandler tre forskjellige åsteder; kommunehuset i Birenga hvor det den 14. april 1994 skal ha blitt drept omkring 1000 personer, Economat og Saint Joseph senter hvor det den 15. april 1994 skal ha blitt drept omkring 1000 personer, og sykehuset i Kibungo hvor det i perioden 7. til 23. april 1994 skal ha blitt hentet ut og drept anslagvis 40 personer.

Tiltalebeslutningen er utformet slik at drapene ved de tre åstedene skal bedømmes som en fortsatt forbrytelse.

Tiltalebeslutningen angir flere former for medvirkning, og den omfatter både fysisk og psykisk medvirkning. I følge tiltalebeslutningen skal tiltalte ha deltatt på møter hvor det ble planlagt drap, og/eller beordret drap gjennomført. Videre skal tiltalte ha deltatt i organiseringen av drap og han skal ha transportert både bevæpnede drapsmenn og internt fordrevne personer til steder hvor de internt fordrevne ble drept. Tiltalte skal ha stilt sin egen bil til disposisjon for transport av bevæpnede drapsmenn. Videre skal tiltalte ha vært tilstede, eller i nærheten, der hvor flere av drapene ble begått, og styrket drapsmennenes motivasjon til å ta liv ved sin tilstedeværelse. Drapene ble utført av et stort antall personer fra bl.a. militsgruppen Interahamwe, politiet, militæret og sivile.

5 Skyldspørsmålet

5.1 Tiltaltes forklaring

Tiltalte har benektet enhver form for medvirkning til drapene som er omhandlet i tiltalebeslutningen.

Tiltalte har forklart at han var opptatt med å drive sin forretning, og hevder han ikke var medlem i noe politisk parti. Han deltok heller ikke på noen politiske møter. Tiltalte har videre framholdt at han ikke hadde kunnskap om at det ble oppfordret til angrep på tutsier forut for folkemordet. I sin forklaring for retten har tiltalte fremhevet at hans kones etnisitet var tutsi, og at de giftet seg i 1992. To av hans brødre, N04 og N02, var også gift med tutsikvinner. Tiltalte har også forklart at flere av hans venner var tutsier. I følge tiltalte var det et generelt godt forhold mellom hutuer og tutsier i Kibungo før folkemordet startet 6. april 1994. Tiltalte hevder han ikke visste hva som skulle skje, og at angrepene på tutsiene skjedde plutselig og kom uventet på han.

Tiltalte var hjemme dagen etter at presidentflyet hadde blitt skutt ned. Han hørte på radioen at det ble opplyst at alle måtte holde seg hjemme. På radioen ble det også oppfordret til pågripelse og drap av tutsier. Etter hvert ble situasjonen så utrygg at tiltalte valgte å flytte sin kone og barn til et annet hus som lå like ved Kibungo sentrum. Dette huset tilhørte N06 som var broren til tiltaltes kamerat N07.

Tiltalte har videre framholdt at han ikke hadde noen som helst tilknytning til Interahamwe verken før eller under folkemordet. Han mener Interahamwe begynte å bli synlig i Kibungo i 1993, og i følge tiltalte var dette en gruppe med ungdommer som pleide å gå i uniform. Tiltalte hevder han ikke visste hvem som finansierte Interahamwe. Han visste heller ikke om Interahamwe hadde våpen forut for folkemordet. Interahamwe pleide å lage en del bråk da de gikk rundt, men tiltalte har framholdt at han ikke hadde kunnskap om de pleide å synge sanger om tutsier. I følge tiltalte kunne Interahamwe plage folk, men at Interahamwe ikke gjorde forskjell på tutsier og hutuer forut for folkemordet.

Tiltalte har benektet at han transporterte personer fra Interahamwe eller at han stilte sin bil til disposisjon for dem. Han har derimot forklart at han selv og flere i hans familie ble utsatt for angrep, trusler og pengeutpressing under folkemordet. Tiltalte har blant annet forklart at det kom bevæpnede soldater hjem til han 7. april 1994 og at de truet hans kone med våpen. Soldatene tok alle pengene som de hadde hjemme. Tiltalte har også forklart om en episode hvor personer fra Interahamwe skal ha kommet hjem til han og ransaket huset hans for å se etter tutsier.

Tiltalte har videre framholdt at det en annen gang kom en gruppe med personer hjem til han rundt 11. april 1994, og at tiltalte da ble tvunget til å bli med dem for å lete etter tutsier. Gruppen besto av rundt 20 personer. I følge tiltalte var dette ikke folk fra Interahamwe ettersom det både var tutsier og hutuer i denne gruppen. Personen som truet tiltalte til å bli med var selv tutsi, og tiltalte har forklart at vedkommende het N08. Tiltalte fikk beskjed om at de skulle gå rundt for å se om det var noen tutsier som hadde flyktet. Tiltalte har videre forklart at de gikk til Karengé. De fant imidlertid ikke noen tutsier, og tiltalte gikk deretter hjem. Tiltalte hevder han ikke visste eller tenkte over hva som ville ha skjedd dersom de hadde funnet noen tutsier som hadde flyktet.

Det er på det rene at flere tutsier hadde søkt tilflukt i husene til N04 og N02 som var brødrene til tiltalte. Tiltalte har i denne forbindelse forklart at det kom bevæpnede personer

fra Interahamwe hjem til han. De sa at tiltalte måtte bli med til N09 (heretter benevnt med kallenavnet N09) som var lokal president for Interahamwe i Kibungo. N09 sa at tiltalte måtte betale penger for tutsiene som oppholdt seg i husene til hans brødre, eller så ville disse bli skutt. Tiltalte hevder at han måtte betalte 800 000 rwandiske franc til N09, og at han skulle betale ytterligere 1 200 000 rwandiske franc på et senere tidspunkt.

Tiltalte har videre forklart at han under folkemordet daglig kjørte til husene til N04 og N02 for å se til de som var der, samt til huset til N06 hvor hans kone og barn oppholdt seg. Det var etablert flere veisperringer og bevegelsesfriheten til innbyggerne i Kibungo var derfor begrenset. Tiltalte har forklart at han var avhengig av bistand for å komme seg forbi disse veisperringene. I følge tiltalte fikk han hjelp av to soldater som bodde i nabolaget. Da tiltalte kjørte satt en av dem på i hans bil og fungerte som eskorte slik at han kom forbi veisperringene. Den ene soldaten hjalp han bare en gang mens den andre soldaten hjalp han de øvrige gangene han kjørte.

I følge tiltalte angrep Interahamwe husene til N04 og N02 flere ganger under folkemordet. Den ene gangen var 14. april 1994. En person i Interahamwe som het N10 hadde da fortalt tiltalte at Interahamwe ville komme til husene til N04 og N02 etter at de var ferdige med angrepet på kommunehuset i Birenga. Tiltalte hevder han tidligere hadde betalt penger til N10 for å bli informert, og at dette var bakgrunnen for at N10 fortalte ham om det forestående angrepet. Tiltalte kjørte deretter til sine brødres hus sammen med N10. Tiltalte snakket der med N04 og kona til N02. Han fortalt dem hvordan de burde forholde seg når Interahamwe kom. Brødrene til konene til N04 og N02, som også var tutsier, hadde for øvrig tidligere blitt flyttet til et hus som tilhørte en annen bror av tiltalte (N11), som døde før folkemordet. Tiltalte har videre forklart at N09 senere kom til stedet sammen med flere personer fra Interahamwe. N09 ønsket å telle tutsiene som oppholdt seg i husene. Både tiltalte og N04 snakket med N09, og tiltalte trodde at N04 også betalte noen penger til N09. Etter dette dro N09 og de øvrige personene fra Interahamwe.

Tiltalte har også forklart seg om et annet angrep fra Interahamwe mot husene til brødrene hans rundt 16. april 1994. N10 hadde også ved denne anledningen kommet og informert tiltalte om angrepet. Tiltalte dro sammen med en soldat til husene til N04 og N02. Denne soldaten hjalp videre tiltalte med å hindre personene fra Interahamwe i å drepe tutsiene som oppholdt seg der. Tiltalte ble etter dette med soldaten ettersom han ønsket at tiltalte skulle bistå med å finne noen som kunne selge bønner til militæret.

Når det gjelder drapene i tiltalen så har tiltalte forklart at han ikke på noe tidspunkt oppholdt seg ved kommunehuset i Birenga eller ved sykehuset i Kibungo under folkemordet. Tiltalte har også benektet at han var inne på Economat i denne perioden. Tiltalte har imidlertid forklart at han og N12 ble hentet av noen bevæpnede personer fra Interahamwe etter ordre fra N09 den 15. april 1994. De ble ført til Cyasemakamba hvor blant annet Interahamwe militsen var i ferd med å planlegge angrepet på flyktningene som oppholdt seg ved Economat. I følge tiltalte var det mange bevæpnede personer ved Cyasemakamba. Tiltalte har videre forklart at han og N12 ble tvunget til å gå sammen med angriperne mot Economat. De tenkte hele tiden på hvordan de kunne rømme. Rett før angriperne gikk inn på Economat klarte tiltalte og N12 å komme seg unna. De gikk bort til kirken mens angrepet pågikk. Der kunne de høre smell fra granater og skudd fra skytevåpen inne på Economat. I følge tiltalte satt han og N12 lenge ved kirken helt frem til angrepet var over. Først da turte de å gå hjem.

Tiltalte har stilt seg uforstående til at han er tiltalt i saken. Han hevder at han kun var opptatt av å redde tutsier under folkemordet. Tiltalte har i denne forbindelse forklart at han også var med på å skjule en tutsi som het N13. Under flukten mot Tanzania ble N13 drept av personer fra Interahamwe, og tiltalte hevder at han selv ble truet på livet ved denne anledningen.

5.2 Forhold som kan belyse skyldspørsmålet

Før retten går inn på drapene som er beskrevet i tiltalebeslutningen anses det hensiktsmessig å vurdere andre forhold som kan bidra til å belyse skyldspørsmålet i saken.

Når det gjelder tiltaltens forklaring om hvordan situasjonen var i Kibungo før folkemordet

startet, samt tiltaltes forklaring om sin egen rolle og opptreden før og under folkemordet, så fremstår denne etter rettens vurdering ikke som troverdig.

Basert på bevisførselen finner retten det klart at det ikke var et generelt godt forhold mellom hutuer og tutsier i Kibungo forut for folkemordet slik tiltalte har gitt uttrykk for. Det var en gradvis økende konflikt i perioden 1990–1994, og retten viser i denne forbindelse til den sakkyndige vitneforklaringen fra Hilde Nordbye. Situasjonen ble for det første tilspisset da RPF 1. oktober 1990 invaderte Rwanda fra ugandisk side av grensen. Invasjonen ble blant annet besvart med arrestasjoner av flere lokale tutsier i Rwanda som ble mistenkt for å sympatisere med invasjonstyrken. Den etniske konflikten ble videre forsterket etter innføringen av flerpartisystemet i 1991. Flere nye partier ble da etablert, herunder det ytterliggående og ekstremistiske hutupartiet CDR. Fra slutten av 1991 opprettet partiene ungdomsorganisasjoner. Det ble etter hvert iverksatt militær trening av enkelte av ungdomsorganisasjonene, og de fikk også utdelt våpen. Særlig MRNDs ungdomsorganisasjon Interahamwe og CDRs ungdomsorganisasjon Impuzamugambi utviklet seg etter hvert til rene militsgrupper. Disse ungdomsorganisasjonene ble også en del av antitutsikampanjen, og de ble i økende grad benyttet til angrep på tutsier.

Interahamwe sto videre sterkt i Kibungo, i motsetning til andre områder i sør.

Det bemerkes ellers at Kibungo var et viktig handelsknutepunkt ettersom det ligger på veien mellom hovedstaden Kigali og nabolandet Tanzania. Flere forretningsmenn i Kibungo spilte også en viktig rolle i forbindelse med folkemordet i Kibungo. Det var nærmest umulig å drive næringsvirksomhet i Kibungoregionen uten å støtte opp om MRND. Foruten å støtte MRND økonomisk forut for folkemordet, stilte flere forretningsmenn i Kibungo også kjøretøy til disposisjon, og serverte forfriskninger på møter og samlinger. Flere av forretningsmennene i Kibungo skal også ha tilhørt Hutu Powerfraksjoner av ulike partier, hvilket vil si de ekstremistiske fraksjoner av aktuelle partier. Det vises i denne forbindelse til Nordbyes sakkyndige rapport på side 29.

Det er videre på det rene at det ble avholdt flere møter i Kibungo forut for folkemordet hvor hutuer ble oppfordret til å forene seg for å gå til angrep mot og utslette tutsier og moderate hutuer. Flere medier spredte dessuten hatbudskap mot tutsier, herunder radiostasjonen RTLTM og avisen Kangura.

En rekke vitner i saken har forklart at det var en utrygg situasjon for tutsier i Kibungo i perioden 1990–1994. Retten legger til grunn at situasjonen for tutsiene i Kibungo ble forverret etter at Interahamwe ble synlige i bybildet rundt 1992. Interahamwe gikk blant annet rundt i gatene og sang at tutsier skulle utryddes. Flere tutsier ble også truet og utsatt for vold fra Interahamwe. Det forekom også plyndring av butikker som tilhørte tutsier.

Retten fester ingen lit til at tiltalte ikke hadde noen kunnskap om den etniske konflikten som gradvis ble forverret i perioden 1990–1994, herunder at det etter hvert pågikk en hatkampanje mot tutsier, og at tutsier i Kibungo både ble truet, plyndret og utsatt for vold. Retten bemerker i denne forbindelse at tiltalte var en velstående forretningsmann, og at han drev en butikk som lå midt i Kibungo sentrum. I lys av dette fremstår den uvitenhet tiltalte påberoper seg som høyst påfallende og ikke troverdig.

Flere vitner har forklart at tiltalte var til stede under massakrene som er beskrevet i tiltalen. Dette vil retten komme nærmere tilbake til senere. Etter rettens vurdering er det også flere andre omstendigheter i saken som samlet sett underbygger at tiltalte støttet og tok del i folkemordet som fant sted i Kibungo.

For det første finner retten bevist at tiltalte var medlem av et politisk parti som hadde tutsifiendtlig holdninger. Retten legger avgjørende vekt på at en rekke vitner har forklart at tiltalte var medlem i MRND eller CDR. Det bemerkes i denne forbindelse at mange av vitnene har forklart at de anså at CDR var en del av MRND. N09, som var lokal president for Interahamwe i Kibungo, har blant annet forklart at MRND og CDR samarbeidet, og at partiene i forkant av folkemordet også gikk over til å ha felles møter. Retten bemerker at vitnene har begrunnet sin forklaring om tiltaltes partitilhørighet på forskjellige måter. Noen vitner har forklart at de selv observerte at tiltalte var til stede på politiske møter eller på vei til og fra slike møter. Enkelte vitner har forklart at de har hørt dette fra andre. Andre vitner har forklart at de observerte at tiltalte hadde på seg politiske effekter som viste hvilket parti

han tilhørte, herunder skjerv og hodeplagg. Enkelte vitner har også vist til samtaler de har hatt med tiltalte, og hvilket politisk syn som tiltalte da ga uttrykk for. Retten bemerker at Kibungo er en relativt liten by, og at de fleste som bodde der visste godt hvem tiltalte var ettersom han var en velstående forretningsmann som drev en butikk i sentrum hvor mange handlet.

Samlet sett et det et betydelig antall vitner som har forklart at tiltalte tilhørte et tutsi-fiendtlig parti, og retten finner ikke grunn til å betvile dette. Retten bemerker at enkelte av vitnene også hadde et vennsforhold til tiltalte forut for folkemordet. Det vises i denne forbindelse til vitneforklaringene til N14 og N15 som begge var tutsier. Både N14 og N15 framholdt at de hadde vært venner med tiltalte tidligere. De hadde også vært til stede i bryllupet da tiltalte giftet seg. Begge forklarte at tiltalte var medlem i MRND, men at de anså at CDR også var en del av MRND ettersom disse partiene hadde samme mål. N14 forklarte videre at han selv var medlem av PL, og at han og tiltalte hadde fortalt hverandre om sine politiske synspunkter. N15 framholdt at tiltalte endret seg etter 1992. Selv om de fortsatt var venner kom tiltalte med tutsifiendtlige uttalelser. Tiltalte sa blant annet til N15 at hutene skulle vise tutsiene hvor sinte de var, og at de kom til å drepe tutsiene. N15 trodde at dette var en spøk fra tiltaltes side ettersom tiltalte visste at N15 selv var tutsi. I ettertid forsto N15 at dette likevel ikke hadde vært noen spøk. Det er også flere andre vitner som har forklart at tiltalte kom med tutsifiendtlige uttalelser forut for folkemordet, og retten viser blant annet til vitneforklaringene til N16, N17, N18 og N19.

Tiltalte har fremhevet at han reddet livet til flere tutsier under folkemordet. Det er på det rene at flere tutsier hadde søkt tilflukt i husene til N04 og N02 som er tiltaltes brødre. Konen til N04 (N20) og konen til N02 (N21) var også tutsier. N02 døde kort tid før folkemordet startet. Flere av slektningene til konene til N02 og N04 hadde kommet på besøk under sørgetiden. Disse slektningene var også tutsier, og da folkemordet startet gjemte de seg i husene til N02 og N04. Retten legger til grunn at tiltalte aktivt bidro til at disse ikke ble drept.

N04 har forklart at det var tiltalte som kom til dem og fortalte hvordan situasjonen var i byen, herunder at tutsier ble drept. N20 har videre forklart at det var tiltalte som tok ansvar og passet på familien. N22, som er broren til N21, har forklart at tiltalte kom til huset til N02 rundt 8. april 1994. Tiltalte uttalte da at Interahamwe var mest ute etter tutsier som var menn, og at mennene som gjemte seg i husene til N02 og N04 derfor måtte flyttes til et annet sted. Deretter ble N22 og de øvrige mennene flyttet til et hus som hadde tilhørt tiltaltes bror N11, som døde før folkemordet. Det var N05, som er tiltaltes yngre bror, som fulgte mennene til dette huset hvor de gjemte seg på loftet.

Flere av de som hadde søkt tilflukt i husene til N04 og N02 har for retten forklart at de ble utsatt for flere angrep under folkemordet, men at tiltalte kom og reddet dem. Det sentrale spørsmål blir da hvordan det var mulig for tiltalte å redde disse personene. Retten fester ikke lit til hva tiltalte har forklart om sin egen rolle i denne forbindelse og hans forhold til Interahamwe.

Slik retten ser det var tiltalte åpenbart godt orientert om det som skjedde i Kibungo, og det var også tiltalte som sa hvordan tutsiene hos N04 og N02 skulle forholde seg, herunder at mennene måtte flyttes til N11s hus. Basert på vitneforklaringene legger retten til grunn at personene fra Interahamwe, som kom til husene til N04 og N02, hadde respekt for tiltalte og at de etterkom det han sa. Retten viser i denne forbindelse til vitneforklaringen til N20 hva angår et angrep fra Interahamwe mot huset hvor hun og N04 bodde. Hun har forklart at hun fikk inntrykk av at tiltalte kom sammen med angriperne. I følge N20 virket det som om tiltalte skjønnte at de ville bli angrepet, og at han kom for å redde dem. Tiltalte snakket til Interahamwe da de kom inn i huset. Personene fra Interahamwe ble videre stille da tiltalte snakket til dem, og de hørte på det han sa.

N23, som hadde søkt tilflukt i huset til N02, har forklart seg på tilsvarende måte om tiltaltes rolle. N23 framholdt at angriperne fra Interahamwe hadde respekt for tiltalte, og at de hørte på det han sa. Hun har videre forklart at tiltalte blant annet var opprørt og at han kjefte på Interahamwe. Tiltalte sa også til Interahamwe at han hadde bedt dem ikke å komme dit. I følge N23 etterkom Interahamwe det som tiltalte sa, og de dro fra stedet.

Ovennevnte forhold tilsier etter rettens vurdering at tiltalte også må ha hatt en tilknytning til Interahamwe. Det vises særlig til at angriperne fra Interahamwe hadde respekt for tiltalte, at tiltalte tidligere hadde gitt beskjed til Interahamwe om at de ikke skulle komme dit, og at Interahamwe også etterkom tiltaltes instruksjoner om å forlate stedet. Det er også andre deler av forklaringen til N23 som underbygger at tiltalte hadde en nær tilknytning til Interahamwe. Hun har forklart om et annet angrep mot N02s hus en natt hvor tiltalte ikke var til stede. N23 så gjennom et vindu at det kom en gruppe av angripere mot huset. Da kom det imidlertid en annen gruppe fra Interahamwe som jaget bort den første gruppen som var i ferd med å angripe huset. N23 oppfattet det slik at gruppen med Interahamwe beskyttet dem, og at det var tiltalte som hadde sørget for dette. Da de fortalte dette til tiltalte dagen etter svarte tiltalte at han allerede visste hva som hadde skjedd. I følge N23 sa tiltalte at noen fra Interahamwe hadde fortalt han at de som hadde angrepet huset var soldater fra militæret.

Etter rettens vurdering var det nettopp tiltaltes tilknytning til Interahamwe som gjorde det mulig for han å redde de som hadde søkt tilflukt i husene til hans brødre.

At tiltalte hadde en nær tilknytning til Interahamwe underbygges også av den øvrige bevisførsel. En rekke vitner har blant annet forklart at de selv observerte tiltalte sammen med Interahamwe både forut for og under folkemordet, herunder ved veisperringer, på vei til og fra politiske møter og i Kibungo sentrum. Observasjonene omhandler blant annet at tiltalte ofte kjørte bil og at han transporterte flere personer fra Interahamwe.

Retten legger videre til grunn at tiltalte var bevæpnet, og at dette – sammenholdt de øvrige omstendigheter i saken – underbygger at han deltok i folkemordet. Tiltalte har selv forklart at han var i besittelse av en pistol som han hadde fått overlevert fra sin svigerinne N21. Pistolen hadde tilhørt hans bror N02, og tiltalte hevder han først mottok denne dagen før han reiste fra Kibungo mot Tanzania. Retten fester ikke lit til tiltaltes forklaring på dette punkt. Det vises i denne forbindelse til vitneforklaringen til N22 som er broren til N21. Han har forklart at hans søster ga den angjeldende pistol til tiltalte på et tidligere tidspunkt enn det tiltalte har oppgitt. N22 framholdt at tiltalte hadde denne pistolen på seg mens folkemordet pågikk i Kibungo. Retten finner ikke grunn til å trekke N22s forklaring i tvil, og bemerker at hans forklaring også underbygges av sakens øvrige bevis. N24 har i sin vitneforklaring framholdt at hun så tiltalte sammen med flere fra Interahamwe i nærheten av rundkjøringen ved sykehuset i Kibungo en gang mellom 10–14. april 1994. Personene fra Interahamwe slo da løs på en person slik at han døde. I følge N24 pratet tiltalte med de som slo, og det så ut som han dirigerte og ga dem ordre. Hun observerte videre at tiltalte hadde med seg en pistol som han holdt i sin hånd. Retten finner ikke grunn til å trekke N24s forklaring og observasjon i tvil. Det bemerkes at hun kjente godt til tiltalte og hans familie.

En telefonsamtale mellom tiltalte og hans bror N05 24. april 2011 underbygger etter rettens vurdering også at tiltalte var bevæpnet under folkemordet. Tema for telefonsamtalen var at norsk politi planla å foreta et avhør av N05 i forbindelse med etterforskningen av tiltalte i nærværende sak. Under telefonsamtalen var våpen et tema, og retten finner grunn til å gjengi hva som ble sagt om dette:

«A:

Det kan hende at de spør deg også om du har sett meg med et våpen. Her skal du si at du ikke så meg med et våpen og at du ikke vet noe om det.

N05: *Jeg vet ikke noe om det. Jeg kan ikke blande meg inn det.*

A: *Hva? Hva?*

N05: *Jeg kan ikke blande meg inn i det, hvis man går inn på det så kan det bli mye.*

A: *Ja riktig. Og hvis de spør deg om du kan ha hørt om at en av dine søsken hadde et skytevåpen så skal du svare at du ikke vet noe om det.*

N05: *Ja. Ja.*

A: *Jeg tror det er slik du bør gjøre det for å unngå det spørsmålet.*

N05: *Akkurat dette spørsmålet er noe jeg kan klare å unngå, for hvis jeg hadde begynt å si noe om det så hadde det vært å dra inn mye.»*

Samtalen bærer utvilsomt preg av at tiltalte ønsket å instruere sin bror om hva han skulle si dersom han ble avhørt. Svaret fra broren om at han ikke ønsket å bli innblandet i det aktuelle spørsmålet ettersom det da kunne bli mye, underbygger etter rettens vurdering at tiltalte var bevæpnet med skytevåpen under folkemordet. Retten finner for øvrig grunn til å bemerke at flere vitner har forklart at N05 også deltok i folkemordet.

Flere vitner har videre forklart at de observerte at tiltalte også var i besittelse av andre våpen under folkemordet, og retten finner ikke grunn til å betvile dette. Det vises blant annet til vitneforklaringen til N23 . Hun har forklart at tiltalte hadde med seg en machete første gangen han kom til N02s hus hvor hun hadde søkt tilflukt sammen med flere andre tutsier. Tiltalte hadde for øvrig ingen bemerkninger til hennes observasjon da N23 fortalte ham om dette i en telefonsamtale 4. april 2011, jf. KK-utdraget på side 89.

Et annet moment som etter rettens syn underbygger tiltaltes deltakende rolle i folkemordet, og hans tilknytning til Interahamwe, er at han daglig kunne kjøre rundt med bil på denne tiden. Etter nedskytingen av presidentens fly 6. april 1994 ble det sendt ut meldinger på radio om at folk måtte holde seg hjemme. Oberstløytnant Anselme Nkuriyekubona, som var leder for Huye militærleir i Kibungo, hadde i begynnelsen av april 1994 også gitt uttrykk for at han ikke ville se sivile i byen, og at det kun var soldater og Interahamwe som skulle ha lov til å bevege seg rundt, jf. Nordbyes sakkyndig rapport på side 31. Tiltalte har også selv forklart at bevegelsesfriheten til innbyggerne i Kibungo var begrenset som følge av at det var etablert flere veisperringe. Han har videre forklart at han var avhengig av bistand for å komme forbi disse veisperringene da han daglig kjørte til husene til N04 og N02, samt til huset til N06 hvor hans kone og barn oppholdt seg. Tiltalte hevder at han i denne forbindelse fikk hjelp av to soldater som bodde i nabolaget. Da han kjørte satt en av dem på i hans bil og fungerte som eskorte slik at han kom forbi veisperringene. I følge tiltalte hjalp den ene soldaten han bare en gang mens den andre soldaten hjalp han de øvrige gangene han kjørte. Tiltalte hevder han fikk denne hjelpen fra soldatene fordi han var deres nabo, og i følge tiltalte hadde begge en høyere militær grad med mange under seg. Det kunne dreie seg om

opptil to ganger per dag hvor han fikk slik bistand.

Retten fester ingen lit til tiltaltes forklaring om at han skal ha fått bistand fra to soldater som angivelig var hans naboer. Tiltaltes forklaring på dette punkt fremstår for retten som oppkonstruert og ikke troverdig. Etter rettens vurdering har det formodningen mot seg at en soldat med en høyere militær grad både hadde tid og var villig til å fungere som eskorte for tiltalte flere ganger om dagen under folkemordet bare fordi tiltalte var en nabo. Tiltalte har for øvrig ikke kunnet navngi noen av soldatene, og han har heller ikke kommet med andre opplysninger som kan bidra til å identifisere dem. Tiltaltes forklaring er dessuten ikke i samsvar med hva andre har forklart. Retten viser i denne forbindelse til vitneforklaringen til N01 som er tiltaltes kone. Hun har forklart at det var tiltalte som kjørte henne og barna til N06, og at tiltalte besøkte dem der 1–3 ganger om dagen under folkemordet. Hun har videre forklart at tiltalte kom alene med egen bil da han besøkte dem. Retten viser også til at både N04 og N20, som er tiltaltes bror og svigerinne, har forklart at de ikke visste hvordan tiltalte klarte å kjøre forbi veisperringene da han besøkte dem.

Retten legger etter dette til grunn at tiltalte fritt kunne kjøre alene rundt med bil under folkemordet, herunder at han kunne passere alle veisperringene som var satt opp i Kibungo. Som tidligere nevnt anses dette som nok et moment som underbygger hans deltagelse i folkemordet.

Retten legger videre vekt på at tiltalte selv har forklart at han rundt 11. april 1994 var med en gruppe som lette etter tutsier som hadde flyktet. Retten fester imidlertid ingen lit til tiltaltes rettslige forklaring om at han ble truet til å bli med på dette, og at gruppen ikke besto av personer fra Interahamwe. Det bemerkes at tiltalte i et tidligere politiavhør (april 2008) har forklart seg om denne episoden. Han forklarte da at det kom en gruppe fra Interahamwe hjem til han, og at en av dem var gruppesjef for Interahamwe. Retten legger etter dette til grunn at gruppen som lette etter tutsier også besto av personer fra Interahamwe. Tiltalte har i sin forklaring for retten framholdt at han ble truet av N08 til å være med på denne letingen. Denne forklaringen fremstår for retten som oppkonstruert og ikke troverdig.

Retten bemerker at N08 selv var tusi, og retten kan ikke se at han skulle ha noe som helst motiv for å lete etter tutsier som hadde flyktet. N08 har også benektet dette. I sin forklaring for retten framholdt N08 dessuten at han ble angrepet av en gruppe fra Interahamwe i sitt hjem 11. april 1994, men at tiltalte ikke var med i denne gruppen. N08, og en annen tutsi som jobbet for han, ble da ført ut av huset av angriperne. De fikk senere beskjed om å sette seg ned på bakken. Angriperne fra Interahamwe begynte deretter å hugge på dem med macheter. N08 holdt opp hendene sine for å verge seg. Han ble truffet flere ganger og ble påført store skader, herunder mistet han flere fingre. Den andre tutsien som jobbet for N08 ble drept. N08 har videre forklart at angriperne trodde at han også var død. Han overlevde imidlertid og klarte å komme seg til sykehuset i Kibungo hvor han fikk behandling. Retten finner ikke grunn til å trekke forklaringen til N08 i tvil. Under hovedforhandlingen kunne retten ved selvsyn se at N08 hadde mistet flere fingre på sin ene hånd, samt at han hadde store arr i bakhodet og skulderen.

Retten legger etter dette til grunn at tiltalte rundt 11. april 1994 var med på å lete etter tutsier slik han selv har forklart, men at han gjorde dette frivillig og at han var sammen med flere personer fra Interahamwe. Tiltaltes forklaring, om at han ikke visste eller tenkte over hva som skulle skje med tutsiene som de lette etter, fester retten ingen lit til. Det bemerkes at denne episoden skjedd under folkemordet. Retten er ikke i tvil om at hensikten var å drepe tutsier som hadde flyktet, og at tiltalte visste dette da han var med på letingen.

Retten bemerker at tiltalte var en kjent og velstående forretningsmann i Kibungo. Basert på bevisførselen finner retten det bevist at tiltalte også var en av flere lokale lederskikkelser i Kibungo som støttet og tok del i folkemordet. Det vises til momentene som retten har gjennomgått ovenfor. Flere vitner har videre forklart at de oppfattet det slik at tiltalte hadde en ledende rolle i Interahamwe. Retten viser blant annet til vitneforklaringen til N25 som framholdt at tiltalte var en av lederskikkelsene i Interahamwe i Kibungo. I følge N25 hadde N09 flere ledere under seg, og at tiltalte var en av disse. N25 har videre forklart at personer som tilhørte Interahamwe pleide å treffes ved et marked som lå bak tiltaltes butikk. N25 observerte tiltalte der mange ganger, herunder så han at tiltalte delte ut granater, uniformer

og capser til personer fra Interahamwe. Retten legger til grunn at N25 kjente tiltalte godt på denne tiden. Begge var forretningsmenn, og butikken til N25 lå like ved butikken til tiltalte i Kibungo sentrum. N25 framholdt for øvrig at N02 hadde vært hans beste venn. Som tidligere nevnt var N02, som døde kort tid før folkemordet, tiltaltes bror.

At tiltalte hadde en lederfunksjon under folkemordet underbygges også av vitneforklaringen til N26 som kjente godt til tiltalte og hans familie. Hun var tutsi. Under folkemordet søkte N26 en periode tilflukt hjemme hos en person som var med i Interahamwe. Vedkommende het N27, og han lot N26 søke tilflukt hjemme hos seg fordi hun tidligere hadde hjulpet hans familie. N09 bekreftet for øvrig i sin vitneforklaring at N27 var med i Interahamwe under folkemordet. N26 har forklart at tiltalte pleide å komme hjem til N27 sammen med flere personer fra Interahamwe mens hun var der. Dette fortalte N27 til henne. N26 overhørte også selv hva som ble sagt da tiltalte kom hjem til N27 ettersom hun gjemte seg bak et forheng. N26 gjenkjente stemmen til tiltalte, og hun hørte blant annet at tiltalte snakket om hvem han hadde sendt ut for å jobbe. N26 forsto det slik at jobben tiltalte snakket om var å drepe tutsier. N26 forklarte videre at N27 kalte tiltalte for sin sjef.

Retten fester etter dette ingen lit til at tiltalte selv skal ha blitt angrepet og truet av Interahamwe. Det er derimot en rekke omstendigheter som underbygger at tiltalte hadde en nær tilknytning til Interahamwe. Basert på den samlede bevisførsel er retten ikke i tvil om at tiltalte var en av flere lokale lederskikkelser i Kibungo som støttet og tok del i folkemordet. Retten går så over til å vurdere om tiltalte også medvirket til drapene som er beskrevet i tiltalebeslutningen.

5.3 Drapene ved kommunehuset i Birenga 14. april 1994

Det er uomtvistet og retten legger også til grunn at drapene på personene som hadde søkt tilflukt ved kommunehuset i Birenga 14. april 1994 skjedde som beskrevet i tiltalebeslutningen, og at det var rundt 1000 personer som ble drept der.

Folkemordet startet som tidligere nevnt etter at presidentflyet ble skutt ned 6. april 1994. Som følge av den overhengende faren valgte mange tutsier å flykte fra sine hjem. En rekke tutsier dro til kommunehuset i Birenga. Flyktningene trodde de var mer trygge der ettersom de søkte tilflukt i offentlige bygninger. Frem til 14. april 1994 kom det en jevn strøm av flyktninger dit. Enkelte vitner har anslått at det var rundt 3 000 flyktninger som oppholdt seg på området ved kommunehuset da angrepet skjedde. Hvor mange som rent faktisk oppholdt seg der er det naturlig nok vanskelig å si noe sikkert om i ettertid. Basert på bevisførselen anser retten at anslaget på 1 000 drepte i tiltalebeslutningen i alle fall ikke er et for høyt anslag.

Retten legger videre til grunn at drapene på flyktningene var nøye planlagt. Det ble blant annet avholdt et forutgående møte mellom oberstløytnant Anselme Nkuriyekubona (lederen for Huye militærleir i Kibungo), oberst Pierre Celestin Rwagafirita, Melchiade Tahimana (borgermesteren i Birenga kommune) og N09 (president for Interahamwe i Kibungo). I dette møtet skal oberst Rwagafirita og oberstløytnant Nkuriyekubona også ha beordret angrepet på kommunehuset i Birenga, jf. Nordbyes sakkyndig rapport på side 31.

Flere vitner har videre forklart at det i tiden forut for angrepet kom personer fra Interahamwe til kommunehuset og at disse snakket med borgermesteren i Birenga kommune. Det synes å være på det rene at borgermesteren hadde en sentral rolle i forbindelse med planleggingen av drapene. Påtalemyndigheten har for øvrig opplyst at han i dag lever i eksil på ukjent sted, og at han er etterlyst med red notice gjennom Interpol for krigsforbrytelser og folkemordet som ble begått i Rwanda. Flere vitner har forklart at flyktningene fikk beskjed av borgermesteren om at de måtte lage toaletter til alle som befant seg ved kommunehuset, og at de i denne forbindelse måtte grave store hull i bakken. Det viste seg imidlertid senere at disse hullene ikke skulle brukes til toaletter, men at de derimot skulle benyttes til å begrave likene av flyktningene. Flere vitner har videre forklart at borgermesteren sa at alle flyktningene måtte samles på ute på plassen ettersom de skulle få utdelt mat. De ble videre bedt om å stille seg i køer. Kort tid etter at flyktningene hadde stilt seg i slike køer så startet angrepet rundt kl. 15.00 den 14. april 1994.

Måten angrepet ble gjennomført på viser også at dette var nøye planlagt. Området rundt

kommunehuset ble omringet av angriperne som besto av et stort antall bevæpnede personer fra Interahamwe, militæret, politiet og sivile. Det ble kastet håndgranater mot flyktingene, og det ble også benyttet skytevåpen. Videre hadde angriperne tradisjonelle våpen som ble brukt til å drepe flyktingene med, herunder macheter, hakker, økser, klubber med spiker og stokker. Angrepet pågikk i rundt to timer. Det er på det rene at formålet med angrepet var å utrydde alle flyktingene på stedet som hovedsakelig var tutsier. Flyktinger i alle aldre ble drept, herunder barn. Enkelte overlevde angrepet ved at de lå skjult under personer som ble drept, herunder egne familiemedlemmer. Mange ble drept på bestialsk måte og det forekom også likskjending. Ett vitne har blant annet forklart at en angriper skar av brystet til en kvinne.

Tiltalte har forklart at han ikke på noe tidspunkt oppholdt seg ved kommunehuset i Birenga under folkemordet. Han hevder at han kun kjørte forbi kommunehuset en gang i denne perioden. Retten fester ikke lit til tiltaltes forklaring. Ved bevisvurderingen legger retten avgjørende vekt på hva flere vitner har forklart om tiltaltes tilstedeværelse og opptreden ved kommunehuset. Tiltalte ble observert av vitner ved kommunehuset både før, under og etter angrepet.

N28, N29 og N19 hadde søkt tilflukt ved kommunehuset i Birenga. De har alle forklart at de observert at tiltalte kom til kommunehuset tidligere på dagen før angrepet startet, og at tiltalte kom dit sammen med flere fra Interahamwe. N28 og N19 har også forklart at tiltalte og hans bror N05 var blant de som snakket med borgermesteren i forkant av angrepet.

Flere som hadde søkt tilflukt ved kommunehuset har videre forklart at de observert tiltalte under selve angrepet, og at han da var blant angriperne. Retten viser her til vitneforklaringene til N24, N29, N30, N19, N16 og N14. Når det gjelder vurderingen av vitneobservasjonene legger retten vekt på at vitnene visste godt hvem tiltalte var. Det er på det rene at tiltalte ble observert på forskjellige steder, herunder ved IGA bygget og ved huset til Hodali, jf. satellittfoto av området ved kommunehuset på side 34 i påtalemyndighetens hjelpedokument. At observasjonene av tiltalte knytter seg til forskjellige plasser på åstedet finner retten ikke unaturlig. Både angriperne og flyktingene var i bevegelse under angrepet som også pågikk over tid. Ingen av vitnene så at tiltalte drepte noen personer selv. På bakgrunn av vitneobservasjonene legger retten til grunn at tiltaltes rolle på stedet var av kontrollerende karakter. Tiltalte iakttok den pågående drepingen og snakket med angriperne. Retten viser i denne forbindelse til vitneforklaringene til N19 og N24. Begge vitnene har for øvrig forklart at de også så N05 blant angriperne. Retten bemerker at de hadde god kjennskap til tiltalte og hans brødre. Før folkemordet bodde N24 sammen med sin familie i et hus som de leide av N04 som er tiltaltes storebror. N19 drev videre en skredderforretning i et lokale som hun leide av N04. Denne forretningen lå også like ved butikken til tiltalte.

Tiltaltes tilstedeværelse og deltakende rolle i angrepet underbygges også av øvrige vitneforklaringer i saken. Det vises i denne forbindelse til vitneforklaringen til N22. Han var som tidligere nevnt en av tutsiene som først hadde søkt tilflukt i huset til N02, men som etter tiltaltes anvisning ble flyttet til huset til N11. N22 gjemte seg på loftet i huset til N11 som ligger ca. 700 meter unna kommunehuset i Birenga. Da angrepet startet ved kommunehuset 14. april 1994 hørte N22 både smell fra granater og skudd fra skytevåpen. Dette pågikk over tid. N22 visste ikke nøyaktig når angrepet startet eller hvor lenge det pågikk ettersom han ikke hadde noen klokke på seg. Han anslo imidlertid at angrepet startet etter kl. 14.00 og at han hørte håndgranater og skudd fra kommunehuset rundt en times tid. N22 kunne også høre skrik fra personer som flyktet fra kommunehuset mot stedet han oppholdt seg. Han hørte videre rop fra personer som forfulgte de som flyktet, herunder hørte han at det ble ropt «dere må stoppe de som kommer». Kort tid etterpå, som N22 anslo til 15–30 minutter, kom tiltalte anpusten inn i huset til N11. Mens tiltalte sto i stua uttalte han til de som gjemte seg på loftet at «vi er ferdige, det er ikke noe problem». N22 forsto at tiltalte kom fra kommunehuset fordi tiltalte forklarte hvordan angrepet var blitt gjennomført. N22 kunne imidlertid ikke i ettertid huske eksakt hva tiltalte hadde sagt om dette. I følge N22 avsluttet tiltalte med å si til dem at de var trygge nå og tiltalte gikk deretter ut av huset.

Retten viser videre til vitneforklaringen til N18. Vitnet hadde søkt tilflukt i huset til en veterinær som lå like ved kommunehuset i Birenga. Da angrepet mot kommunehuset startet

flyktet N18 og gjemte seg i en bønneplantasje ved Musamvu frem til det ble natt. Plantasjen lå like ved huset til en venn, og N18 var på vei dit for å søke tilflukt. N18 stoppet imidlertid da det kom mange personer gående med lommelykter som lette etter tutsier, og N18 gjemte seg for disse. Da denne gruppen gikk forbi gjemmestedet, gjenkjente N18 tiltalte og hans bror N05. N18 hørte videre at de sa at folk skulle gå nattevakter for å se etter tutsier. Vitnet kjente godt til tiltalte og hans familie. N18 hadde tidligere bodd i nærheten av N02 som var en av brødrene til tiltalte. N18 hadde også vært regnskapsfører og jobbet sammen med handelsmennene i Kibungo.

Retten bemerker at tiltalte også ble observert av ett vitne ved kommunehuset om morgenen dagen etter at angrepet fant sted. N30 har i sin forklaring for retten framholdt at han gjemte seg like ved kommunehuset natt til 15. april 1994. Den påfølgende morgen så han tiltalte ved kommunehuset. N30 har forklart at noen av angriperne da kom tilbake til åstedet for å drepe overlevende og for å begrave likene. I følge N30 ble flere av likene plyndret for verdigjenstander og avkledd før de ble begravd. Det ble benyttet gravemaskin/bulldoser i forbindelse med gravleggingsarbeidet. Tiltalte deltok ikke fysisk i det som skjedde. N30 har forklart at tiltalte smilte mens han pratet med andre på plassen. Tiltalte gikk videre rundt med hendene i lommen, og i følge N30 virket det som om tiltalte hadde kommandoen på stedet.

Etter rettens vurdering etterlater ovennevnte vitneforklaringer samlet sett ingen tvil om tiltaltes deltagende rolle i angrepet på kommunehuset. Som tidligere nevnt har retten funnet det bevist at tiltalte hadde en lederfunksjon under folkemordet. Ovennevnte vitneforklaringer underbygger også dette. I tiltalebeslutningen er beordring av drap nevnt. Aktor har imidlertid anført at det ikke er bevismessig dekning for at det var tiltalte som beordret drapene gjennomført. Retten er enig i dette. Etter rettens vurdering var tiltaltes rolle på stedet derimot å påse at drapsordren, som kom fra høyere hold, ble effektivert som planlagt. Retten er ikke i tvil om at tiltalte var vel informert på forhånd om det som skulle skje, og at hans rolle på stedet rammes av medvirkeransvaret. Forsvarerne har for øvrig ikke bestridt at tiltalte rammes av medvirkeransvaret dersom retten skulle finne det bevist at han var på åstedet mens drapene ble begått. I tiltalebeslutningen er det nevnt flere former for medvirkning. Det som retten har funnet bevist, og anses mest sentralt, er den rollen som retten har beskrevet ovenfor. Tiltalte var med på å påse at drapene på flyktningene ble gjennomført som planlagt. Hans tilstedeværelse og opptreden under selve angrepet ved kommunehuset, samt hans opptreden både rett forut for og i etterkant av angrepet, viser etter rettens syn klart at han hadde en slik rolle.

5.4 Drapene ved Economat og Saint Joseph senter 15. april 1994

Det er uomtvistet og retten legger også til grunn at drapene på personene som hadde søkt tilflukt ved Economat og Saint Joseph senter 15. april 1994 skjedde som beskrevet i tiltalebeslutningen. Partene er imidlertid uenige om anslaget over antall drepte, og retten kommer senere tilbake til dette spørsmålet.

Etter at folkemordet hadde startet valgte en rekke tutsier å søke tilflukt på området tilhørende Den katolske kirkes bispesete, Economat og Saint Joseph senter (heretter benevnt Economat). Frem til 15. april 1994 kom det en jevn strøm av flyktninger dit.

Frederic Rubwajenga var biskop på dette tidspunktet, og han var den øverste lederen for Economat og bispedømmet. Rubwajenga har forklart at de forsøkte å registrere alle flyktningene. I begynnelsen var det rundt 700 flyktninger, men strømmen av flyktninger fortsatte og de klarte ikke å registrere alle som kom. Rubwajenga anslo at det var rundt 1 200 flyktninger på stedet da angrepet startet. Retten bemerker at Rubwajenga også oppga det samme anslaget i et menighetsblad som ble utgitt i 1995.

I likhet med angrepet på kommunehuset i Birenga var drapene på flyktningene ved Economat nøye planlagt. Det ble avholdt et møte dagen før angrepet. Dette møtet skal ha blitt ledet av oberst Rwagafirita, oberstløytnant Nkuriyekubona borgermester Tahimana og løytnant Mihigo, jf. Nordbyes sakkyndig rapport side 31. Angrepet startet 15. april 1994 rundt kl. 15.00. Området rundt Economat ble da omringet av angripere som besto av et stort antall bevæpnede personer fra Interahamwe, militæret, politiet og sivile. Det ble kastet

håndgranater mot flyktingene, og det ble også benyttet skytevåpen. Videre hadde angriperne tradisjonelle våpen som ble brukt til å drepe flyktingene med, herunder macheter, hakker, økser, klubber med spiker og stokker. Angrepet pågikk i flere timer. Det er på det rene at formålet med angrepet var å utrydde alle flyktingene på stedet, som i all hovedsak var tutsier. Flyktinger i alle aldre ble drept, herunder barn. Mange ble drept på bestialske måte og det forekom også likskjending. Ett vitne som overlevde angrepet har blant annet forklart at han så liket av en mann hvor kjønnsorganet var skåret av. Han observerte også likene av noen kvinner som var halshugget, og som hadde fått stukket stokker inn i kjønnsorganene. Bygningene på Economat ble videre utsatt for store ødeleggelser. Det forekom også plyndring. Flere av angriperne tok med seg varer og verdigjenstander fra Economat.

I tiltalebeslutningen er antall drepte anslått til 1 000 personer. Forsvarerne har på sin side vist til at antall drepte ved Economat ble anslått til rundt 400 i en tiltalebeslutning av 10. mai 2005 i en sak mot N31 for ICTR. Retten vet ikke hva anslaget i den nevnte tiltalebeslutning er basert på. Som tidligere nevnt har Rubwajenga anslått at det var rundt 1 200 flyktinger på Economat da angrepet startet. Han har videre forklart at det bare var et fåtall som overlevde, og han anslo dette til rundt 75 personer. Flere andre vitner i saken har også forklart at det bare var et fåtall av flyktingene som overlevde angrepet. Basert på bevisførselen synes påtalemyndighetens anslag på 1 000 drepte som godt forankret. Det er uansett på det rene at flere hundre personer ble drept under angrepet. Hvor mange som rent faktisk ble drept finner retten det ikke nødvendig å ta nærmere stilling til ettersom dette uansett ikke får noen betydning for straffutmålingen i saken.

Tiltalte har forklart at han aldri var inne på Economat under folkemordet. Som tidligere nevnt, hevder tiltalte at han og N12 ble hentet av noen fra Interahamwe etter ordre fra N09, og at de ble tvunget til å gå sammen med angriperne fra Cyasemakamba til Economat. Tiltalte har videre forklart at de klarte å komme seg unna før angriperne gikk inn på Economat, og at de da gikk bort til kirken mens angrepet pågikk. I følge tiltalte satt han og N12 lenge ved kirken helt frem til angrepet var over. Først da turte de å gå hjem.

Retten fester ingen lit til tiltaltes forklaring. Denne fremstår for retten som oppkonstruert og ikke troverdig. Som tidligere nevnt har retten funnet det bevist at tiltalte både støttet og hadde en lederfunksjon under folkemordet i Kibungo. N12 har for øvrig forklart at han var hjemme da Economat ble angrepet, og at han ikke så tiltalte denne dagen.

Basert på bevisførselen er retten ikke i tvil om at tiltalte deltok i angrepet på Economat. Retten legger vekt på at det er flere vitner som observerte tiltalte på stedet.

N09 har forklart at han fikk en ordre fra oberst Rwagafirita om å organisere Interahamwe for å angripe Economat, og at han fulgte denne ordren. Da N09 selv kom til Economat lå det mange drepte der. N09 har videre forklart at han så tiltalte like ved huset til biskopen. I følge N09 sto tiltalte der sammen med flere andre, og tiltalte hadde en pistol på seg. N09 har også forklart at tiltalte var med på plyndringen som fant sted, herunder at tiltalte tok med seg et strømaggregat og sement fra Economat. Tiltalte fikk hjelp av andre til å plassere gjenstandene i sin bil.

Retten er enig med forsvarerne i at det er grunn til å stille spørsmål ved N09s generelle troverdighet når det gjelder hva som skjedde under folkemordet. Retten bemerker imidlertid at N09s forklaring om tiltaltes tilstedeværelse og opptreden ved Economat også underbygges av sakens øvrige bevis.

Flere flyktinger som overlevde angrepet har for retten forklart at de observerte tiltalte ved Economat. N32 har forklart at han så tiltalte inne på Economat ved kinosalen mens flyktingene ble drept der, og at tiltalte da var blant angriperne. N33 overlevde angrepet ved at hun gjemte seg under flere lik i et rom ved kinosalen. Da hun senere gikk ut fra kinosalen så hun tiltalte sammen med to andre personer. I følge vitnet gikk tiltalte og de to andre rundt og tittet på likene. Retten viser videre til vitneforklaringen til N34. Han fikk beskjed av Interahamwe militsen om å sette seg ned sammen med rundt 50 andre flyktinger ved en bar like ved hovedinngangen til Economat. N34 har videre forklart at han da så tiltalte sammen med flere andre handelsmenn og Interahamwe på andre siden av veien, hvilket var ca. 15 meter unna stedet han satt. N34 og de øvrige flyktingene ble sittende der i 10–20 minutter

før de ble ført bort mot fotballplassen, og N34 har forklart at tiltalte sto ved veien like utenfor hovedinngangen til Economat i hele denne perioden. Ett vitne observerte også tiltalte ved Economat rett før Interahamwe dro fra stedet da angrepet var over. N35 har forklart at han gjemte seg blant flere lik ikke så langt fra soveromsfløyene på Economat. Han lå like ved en port og kunne se ut mot veien. N35 har videre forklart at han så at tiltalte sto sammen med flere fra Interahamwe ved veien rett utenfor Economat. Han hørte at personene fra Interahamwe sa at de kunne komme tilbake neste dag for å drepe de som hadde overlevd, og at de måtte feire det som hadde skjedd. Deretter kjørte de fra stedet blant annet i tiltaltes bil.

Retten bemerker at ovennevnte vitneforklaringer innebærer at tiltalte ble observert på ulike tidspunkt og områder ved åstedet. Ved vurderingen av vitneobservasjonene legger retten vekt på at alle vitnene visste godt hvem tiltalte var. Tiltaltes deltagelse i angrepet underbygges dessuten av øvrige vitneforklaringer i saken.

N15 jobbet på verkstedet i Economat forut for folkemordet. Da RPF overtok kontrollen i Kibungu rundt 23. april 1994 begynte N15 å jobbe som mekaniker for RPF. Han manglet imidlertid verktøy ettersom dette var stjålet fra Economat under folkemordet. N15 gikk derfor gjennom forlatte hus i mai 1994 for å se om han kunne gjenfinne noe av det stjålne verktøyet, herunder lette han etter verktøy i huset til tiltalte. N15 har videre forklart at han ikke fant noe verktøy i huset til tiltalte, men at han derimot fant strømaggregatet fra Economat og andre stjålne gjenstander. N15 framholdt at han var sikker på at strømaggregatet han fant hjemme hos tiltalte tilhørte Economat. Han hadde jobbet på Economat og kjente godt til aggregatet, herunder var han til stede da dette ble kjøpt inn. N15 framholdt at aggregatet var verdifullt og at det hadde kostet rundt 1,8 millioner rwandiske franc, hvilket tilsvarte ca. 90 000 norske kroner i 1994. Aggregatet var stort og veide ca. 500–600 kg. I følge N15 måtte det derfor flere personer til for å løfte aggregatet, og en bil for å frakte det bort.

N15s forklaring underbygger følgelig det som N09 har fortalt om tiltaltes plyndring på Economat, herunder at tiltalte ved hjelp fra andre tok aggregatet med seg fra Economat i en bil. Retten viser videre til vitneforklaringen til N25. Han hadde også blitt frastjålet eiendeler under folkemordet, og basert på tips fra andre lette han etter disse hjemme hos tiltalte. N25 har videre forklart at han hjemme hos tiltalte så et strømaggregat og noen sementsekker som var stjålet fra Economat. N07, som var en kamerat og nærmeste nabo til tiltalte, har for øvrig forklart at han så to sementsekker utenfor huset til tiltalte dagen etter angrepet på Economat.

Basert på den samlede bevisførsel er retten ikke i tvil om at tiltalte deltok i angrepet på Economat. Ingen av vitnene så at tiltalte drepte noen personer selv. Retten legger til grunn at tiltalte hadde samme rolle som ved det tidligere angrepet på kommunehuset i Birenga. Selv om tiltalte hadde en lederfunksjon var det ikke han som beordret drapene gjennomført. Han kom imidlertid sammen med angriperne og var ved sin tilstedeværelse under angrepet med på å påse at drapene på flyktningene ved Economat ble gjennomført som planlagt. Det forhold at tiltalte kunne tilegne seg et stort og verdifullt strømaggregat fra Economat viser etter rettens syn også hvilken posisjon han hadde blant angriperne. Drapene på flyktningene var som tidligere nevnt nøye planlagt. Retten er videre ikke i tvil om at tiltalte var vel informert på forhånd om det som skulle skje, og at hans rolle på stedet rammes av medvirkeransvaret.

5.5 Drapene ved sykehuset i Kinbugu i perioden 7. til 23. april 1994

Det er uomtvistet og retten legger også til grunn at drapene på personene som hadde søkt tilflukt ved sykehuset i Kibungu skjedde som beskrevet i tiltalebeslutningen, og at det var rundt 40 personer som ble hentet ut av sykehuset og drept i perioden 7. til 23. april 1994.

Etter at folkemordet begynte var det flere tutsier som søkte tilflukt i forskjellige bygninger på sykehusområdet. Enkelte tutsier hadde også kommet til sykehuset etter at de hadde overlevd angrep andre steder hvor de først hadde søkt tilflukt. Bevisførselen har vist at Interahamwe militsen holdt sykehuset under kontinuerlig oppsikt. Det ble foretatt jevnlig undersøkelser av hvem som oppholdt seg ved sykehuset, og det var tutsier som Interahamwe så etter. Ved flere anledninger under folkemordet kom det personer fra Interahamwe som hentet ut tutsier fra sykehusområdet. Disse flyktningene ble deretter transportert til en

mursteinsfabrikk like bortenfor sykehuset hvor de ble drept og begravd i en massegrav. Tutsiene som gjemte seg ved sykehuset levde følgelig i kontinuerlig frykt for å bli oppdaget og drept. Det forekom også overgrep mot flyktingene inne på sykehusområdet. Ett vitne har blant annet forklart at hun flere ganger hørte skrik fra kvinner som ble voldtatt om natten.

Tiltalte har forklart at han aldri var ved sykehuset under folkemordet. Retten fester ikke lit til hans forklaring. Ved bevisvurderingen legger retten avgjørende vekt på at det er en rekke vitner som har forklart at de observerte tiltalte sammen med personer fra Interahamwe på sykehusområdet i denne perioden. Vitneobservasjonene av tiltalte gjelder flere anledninger hvor tutsier ble hentet ut fra sykehuset for å bli drept ved mursteinsfabrikken.

I tiltalebeslutningens punkt 3 er det i nummerert rekkefølge angitt navn på flere av flyktingene ved sykehuset som ble hentet ut og drept.

Vitnene N36, N37 og N38 oppholdt seg i kirurgibygget, og var til stede da O125 (nr. 6 i tiltalebeslutningen) ble hentet ut. De har alle forklart at tiltalte kom inn i kirurgibygget sammen med flere personer fra Interahamwe, og at de lette etter O125 som hadde gjemt seg inne på et toalett i rommet hvor vitnene oppholdt seg. I følge N38 var det var en skadet pasient fra Interahamwe som fortalte hvor O125 gjemte seg. Etter dette gikk tiltalte og hans følge inn på toalettet og dro O125 ut derfra. Om det videre hendelsesforløp har N38 forklart at tiltalte spurte O125 om han var tutsi og om han hadde ID-kort på seg. O125 benektet ikke at han var tutsi, og han ble deretter slept ut av rommet. N38 observerte også at tiltalte og hans følge påtraff en annen tutsi i korridoren da de var i ferd med å frakte O125 ut. Dette var en ung mann som het O123 (nr. 4 i tiltalebeslutningen) og han passet på noen barn. I følge N38 sa tiltalte til O123 at han skulle bli med dem, og at han skulle glemme barna. Deretter ble O123 ført ut sammen med O125. De ble fraktet bort fra sykehuset i en bil og kom aldri tilbake igjen.

N39 har i sin vitneforklaring framholdt at tiltalte også var til stede da O127 (nr. 8 i tiltalebeslutningen) ble hentet ut fra sykehuset av personer fra Interahamwe. Både N39 og O127 jobbet ved sykehuset. N39 var hutu mens O127 var tutsi. Bakgrunnen for at O127 ble hentet av Interahamwe skyldtes at han var tutsi og derfor skulle drepes. O127 ble ført inn i en bil som sto i nærheten av administrasjonsbygget og han ble deretter kjørt bort. N39 så at det var tiltalte som kjørte denne bilen. N39 har for øvrig forklart at Interahamwe også hentet ut andre flyktinger ved denne anledningen, herunder en dame som het N40. Sykehusdirektøren klarte imidlertid å forhindre at N40 ble tatt med. Retten bemerker at forklaringen til N39 også underbygges av vitneforklaringen til N41. Hun var blant flyktingene som ble hentet ut av Interahamwe ved denne anledningen, og hun hadde også med sitt barn. I følge N41 hadde Interahamwe samlet rundt 20 flyktinger ute på plassen som skulle fraktes bort fra sykehuset for å drepes. Ansatte på sykehuset forsøkte å overtale personene fra Interahamwe til å spare livene til disse menneskene. Dette lyktes bare delvis. Det var kun N41 og N40 samt deres barn som ble spart og fikk lov til å bli igjen på sykehuset. De øvrige flyktingene, som N41 anslo til rundt 15 personer, ble fraktet bort, og O127 var blant disse. N41 har videre forklart at hun observerte tiltalte på sykehuset da dette skjedde. Tiltalte var i en bil sammen med to personer fra Interahamwe. Tiltalte kjørte fra stedet samtidig som flyktingene ble fraktet bort fra sykehuset.

N17, N39, N36 og N42 har alle forklart at tiltalte var til stede da O129 (nr. 10 i tiltalebeslutningen) og O131 (nr. 12 i tiltalebeslutningen) ble hentet ut av sykehuset. O129 var skadet da han søkte tilflukt ved sykehuset. O131 var bandasjert av de ansatte på sykehuset slik at det skulle se ut som han var en pasient. Begge ble likevel hentet ut av kirurgibygget da det ble oppdaget at de var tutsier, og det var personer fra Interahamwe som sto for uthenting. I følge vitnene var det tiltalte som kjørte en av bilene som var ved sykehuset. N17 og N39 har forklart at de også så at O129 og O131 ble fraktet bort i bilen som tiltalte kjørte. I følge N39 sto tiltalte og ventet ved sin bil da O129 og O131 ble ført ut av bygningen. Moren til O129 forsøkte å ta seg inn i bilen hvor hennes sønn var plassert, men hun ble kastet ut. N39 forklarte at de ansatte på sykehuset måtte ta seg av moren til O129 etterpå. Hun skrek høyt og ropte at sønnen hennes ville bli drept.

N39 observerte også uthenting av O142 (nr. 23 i tiltalebeslutningen). Han har forklart at O142 gjemte seg i bygningen hvor fødeavdelingen var. N39 var til stede da to personer fra

Interahamwe kom inn og tok O142 med seg ut av bygget. Han så at de førte O142 bort til en bil, og at tiltalte sto utenfor denne bilen og ventet.

N42 og N39 har videre forklart seg om uthenting av O135 (nr. 16 i tiltalebeslutningen) fra sykehuset. O135 var tutsi, og N42 har forklart at han gjemte seg i ONAPO-bygget. En kveld kom det noen personer fra Interahamwe som patruljerte sykehusområdet for å se etter tutsier. En av dem oppdaget da O135, og han ga beskjed til de øvrige om hvor O135 oppholdt seg. N42 har videre forklart at tiltalte var blant de som var på sykehuset denne kvelden, og at hun selv så tiltalte i nærheten av ONAPO-bygget. Dagen etterpå kom det flere personer fra Interahamwe til sykehuset og hentet O135. N42 så ikke denne uthenting selv, men ble fortalt dette av andre på sykehuset. N39 har derimot forklart at han var til stede og så hva som skjedde da O135 ble fraktet bort fra sykehuset. Han observerte at to personer fra Interahamwe hentet ut O135 og en liten gutt fra ONAPO-bygget hvor begge hadde gjemt seg. De ble deretter ført mot porten til sykehusområdet. N39 og andre ansatte ved sykehuset ba om at livene til disse flyktningene ble spart. Den lille gutten fikk da gå tilbake. O135 ble imidlertid satt inn i en bil og fraktet bort. N39 har videre forklart at han så at det var tiltalte som var fører av denne bilen.

I tiltalebeslutningen er det angitt at en person ble drept på gaten utenfor sykehuset. Retten legger til grunn at denne personen var O128 (nr. 9 i tiltalebeslutningen). O128 var tutsi og hadde søkt tilflukt ved sykehuset. N41 har forklart at O128 gikk ut av sykehuset for å skaffe noe mat. Da O128 gikk ut på hovedveien ved sykehuset kom det biler med Interahamwe kjørende. De stoppet da de så O128. Deretter slo de O128 slik at han døde. N41 sto for langt unna til å kunne identifisere noen av gjerningsmennene. N42 har derimot forklart at hun sto like ved gjerningsstedet da O128 ble drept, og at hun så alt som skjedde. Hun var hutu og jobbet ved sykehuset. I følge N42 kom det to biler som var fulle med Interahamwe. Begge bilene stoppet da Interahamwe så O128 utenfor sykehuset. De gikk ut av bilene og begynte å slå O128 med stokker. N42 gikk bort til en bevæpnet person fra Interahamwe og spurte hvorfor han ikke skjøt i luften for å beskytte O128. Vedkommende svarte da «madam du ser ut som en hutu, vet du ikke hva som skal skje, alle tutsier skal utryddes.» N42 har videre forklart at hun så at tiltalte var fører av den ene av de to bilene med Interahamwe. Tiltalte gikk ut av bilen og så på det som skjedde, men han var ikke blant de som slo O128. Etter at O128 var drept gikk alle inn i bilene igjen, og de kjørte deretter mot kommunehuset i Birenga.

Retten finner ikke grunn til å trekke ovennevnte vitneforklaringer i tvil. Det legges derfor til grunn at tiltalte forholdt seg slik som vitnene har forklart. Vitnene har etter rettens vurdering forklart seg troverdig om sine observasjoner av tiltalte ved sykehuset. Vitnene visste også godt hvem tiltalte var. Den øvrige bevisførsel bekrefter dessuten at tiltalte hadde en nær tilknytning til Interahamwe og at han deltok i folkemordet. Som tidligere nevnt har retten blant annet funnet det bevist at tiltalte deltok i angrepet på flyktningene ved Economat og kommunehuset i Birenga.

Retten finner etter dette bevist at tiltalte delvis var med på å hente flyktninger ut fra sykehusbygg, at han transporterte personer fra Interahamwe til og fra sykehuset og at han også kjørte bort flyktninger fra sykehuset som skulle drepes. Flere vitner har for øvrig forklart at de oppfattet tiltalte som en leder under uthentingene av flyktningene. Det vises blant annet til vitneforklaringene til N41 og N36. Retten legger til grunn at tiltalte hadde samme rolle som ved angrepet på Economat og kommunehuset i Birenga. Han var med på å påse at tutsiene som hadde søkt tilflukt ved sykehuset ble drept i tråd med det som var planlagt på forhånd. Vitneforklaringen fra N39 viser også etter rettens vurdering at tiltalte hadde en slik rolle. N39 har blant annet forklart at han ved en anledning ble oppsøkt av tiltalte og en bevæpnet person fra Interahamwe som ba om å få utlevert en liste over tutsiene som oppholdt seg på sykehuset. Da N39 svarte at sykehuset ikke hadde noen oversikt over dette, overlot personen fra Interahamwe sitt gevær til tiltalte før vedkommende sparket i stykker et vindu i sykehusbygningen.

Retten bemerker at tiltaltes tilstedeværelse og opptreden ved sykehuset utvilsomt rammes av medvirkeransvaret når det gjelder drapene på O125 (nr. 6 i tiltalebeslutningen), O123 (nr. 4 i tiltalebeslutningen), O127 (nr. 8 i tiltalebeslutningen), O129 (nr. 10 i tiltalebeslutningen),

O131 (nr. 12 i tiltalebeslutningen), O142 (nr. 23 i tiltalebeslutningen), O135 (nr. 16 i tiltalebeslutningen) og O128 (nr. 9 i tiltalebeslutningen).

Spørsmålet blir etter dette hvorvidt tiltalte også medvirket til drapene på de øvrige flyktningene som er nevnt i tiltalebeslutningen. Det er ikke bestridt at det var rundt 40 personer som ble hentet ut av sykehuset og drept i perioden 7. til 23. april 1994. Som tidligere nevnt holdt Interahamwe sykehuset under kontinuerlig oppsikt mens folkemordet pågikk. Det er ingen tvil om at drapene på tutsiene som hadde søkt tilflukt på sykehuset var nøye planlagt. I likhet med angrepet på Economat og kommunehuset i Birenga kan retten imidlertid ikke se at det er bevismessig dekning for at det var tiltalte som beordret drapene gjennomført. Det er videre ikke ført bevis for at tiltalte var til stede ved sykehuset utover de anledninger som retten har beskrevet ovenfor. Etter rettens vurdering kan det ikke utelukkes at øvrige uthentinger av flyktninger fra sykehuset og påfølgende drap på disse fant sted uten at tiltalte hadde noen medvirkerrolle.

Tiltaltes medvirkeransvar må derfor begrenses til de anledninger hvor retten har funnet det bevist at han var til stede ved sykehuset. Ved disse anledningene var det minst åtte flyktninger som ble hentet ut og drept (nr. 4, 6, 8, 9, 10, 12, 16 og 23 i tiltalebeslutningen). Antall drepte er nok også høyere enn åtte. Retten viser i denne forbindelse til vitneforklaringen til N41. Ved samme anledning som O127 (nr. 8 i tiltalebeslutningen) ble hentet ut fra sykehuset og drept, var det i følge vitnet flere andre flyktninger som ble fraktet bort samtidig, og vitnet anslo at det totalt dreide seg om femten personer. Retten finner det imidlertid ikke nødvendig å ta stilling til det nøyaktige antallet ettersom dette uansett ikke får noen betydning for straffutmålingen i saken. Det sentrale er at tiltalte ved flere anledninger var med på å påse at tutsiene som oppholdt seg ved sykehuset ble drept i tråd med det som var planlagt, og at han hadde en medvirkerrolle i forbindelse med drapene på minst åtte personer som hadde søkt tilflukt der.

5.6 Bemerkninger til bevisførselen fra tiltaltes side

Retten har vurdert bemerkningene som har kommet fra tiltaltes side. De forhold som er påberopt av tiltalte har imidlertid, som det fremgår foran, ikke gitt grunn til noen tvil i forhold til skyldspørsmålet i saken. Retten vil i det følgende redegjøre nærmere for dette.

Det er et betydelig antall vitner som har forklart seg om forhold som knytter tiltalte til deltagelsen i folkemordet og medvirkning til drapene i tiltalebeslutningen. Det er også stor variasjonsbredde blant disse vitnene, herunder kvinner, menn, gamle, unge, tutsier og hutuer. Enkelte av vitnene var også tidligere naboer og venner av tiltalte.

Tiltalte hevder at alle disse vitnene har forklart seg bevisst uriktig. I politiavhør og i retten har tiltalte kommet med alternative og til dels skiftende forklaringer på hva han mener kan være årsaken til at vitnene har forklart seg slik de har gjort. På slutten av hovedforhandlingen oppga tiltalte følgende årsaker han mente kunne ligge til grunn for at vitnene har forklart seg uriktig: Myndighetene i Rwanda har påvirket vitnene, Kripos har betalt penger til vitnene, vitnene er sjalu på tiltalte og enkelte av vitnene (N19 og N24) har vært i konflikt med tiltaltes familie.

Retten kan ikke se at det er noen holdepunkter for det som tiltalte har anført. Det er ikke fremkommet noe under hovedforhandlingen som skulle tilsi at myndighetene i Rwanda har forsøkt å påvirke vitner til å forklare seg i en bestemt retning. Basert på måten saken er blitt belyst for retten, må det derimot legges til grunn at Kripos har foretatt en bred, grundig og uavhengig etterforskning. Aktor har for øvrig opplyst at rwandiske myndigheter ikke foreslo hvilke vitner som skulle avhøres, og at rwandiske myndigheter heller ikke var til stede under noen av avhørene som Kripos foretok i Rwanda. Retten bemerker at den eneste indikasjon på vitnepåvirkning som har fremkommet i saken, er det tiltalte selv som har stått for. Retten viser i denne forbindelse til innholdet i telefonsamtalene mellom tiltalte og flere av personene som han hadde begjært at Kripos avhørte, samt pengeoverføringer fra tiltalte til flere av disse vitnene i tiden rundt avhørstidspunktene.

Kripos har betalt et standardbeløp for tapt arbeidsfortjeneste til de personer som er avhørt i saken. Etter det opplyste utgjorde dette et standardbeløp i rwandiske franc som tilsvarer rundt 50 norske kroner. Retten kan ikke se at en slik godtgjøring på noen måte skulle gi

vitnene et motiv til å forklare seg uriktig om tiltalte. Kripos har etter det opplyste avhørt rundt 150 personer i saken. Alle har fått den samme godtgjørelsen for tapt arbeidsfortjeneste uavhengig av hva de har forklart.

Retten kan heller ikke se at det er noen holdepunkter for tiltaltes anførsler om at vitnene kan ha forklart seg uriktig som følge av sjalusi eller fordi enkelte av vitnene har hatt konflikter med tiltaltes familie. Tiltalte har ikke kommet med noen plausibel forklaring på hvorfor han mener vitnene skal være sjalu på han, og han har heller ikke redegjort nærmere for hva eventuelle tidligere konflikter med hans familie skal ha gått ut på. Basert på bevisførselen finner retten at det uansett ikke er dekning for en slik teori som tiltalte har fremsatt. Det bemerkes at ingen av vitnene i saken har hevdet at N04 deltok i folkemordet. N04 er storebroren til tiltalte og N05. Retten finner det betegnende for saken at N04, i motsetning til sine to yngre brødre, returnerte til Kibungo etter at krigen var over, og at han har bodd der siden.

Tiltalte har fremhevet at han var og fortsatt er gift med en kvinne som var tutsi, og at han reddet flere tutsier under folkemordet. I følge tiltalte er dette omstendigheter som gjør at det ikke kan festes lit til vitneforklaringene som knytter han til deltagelsen i folkemordet. Retten er ikke enig i dette.

Tiltalte var en forretningsmann. Som retten tidligere har bemerket var det nærmest umulig å drive næringsvirksomhet i Kibungo-regionen uten å støtte opp om MRND. Basert på bevisførselen legger retten videre til grunn at det ikke var uvanlig at de som deltok i folkemordet også kunne ha vennskaps- og slektskapsforhold til tutsier, og at de benyttet sin posisjon under folkemordet til å beskytte dem. N09 har forklart at han ikke fikk fortsette i militæret da han giftet seg med en kvinne som hadde en mor som var tutsi. Dette var likevel ikke til hinder for at han senere ble lokal president for Interahamwe i Kibungo, og at han hadde en meget sentral og aktiv rolle under folkemordet. Retten viser videre til den belgiske straffedommen mot N43 og N44 som begge var forretningsmenn i Kibungo. De ble dømt for å ha deltatt i folkemordet, og det fremgår av dommen at begge reddet livet til flere tutsier ut fra vennskapshensyn. Det er også flere vitner i vår sak som har forklart at de ble reddet av personer som deltok i folkemordet. Selv om de var tutsier ble de reddet av personer i Interahamwe eller av soldater som kjente og ønsket å beskytte dem. Retten viser i denne forbindelse til vitneforklaringene til N15, N34, N26, N45 og N14.

Forsvarerne har påpekt at det er over 18 år siden hendelsene i tiltalen fant sted, og at vitners hukommelse svekkes over tid.

Retten bemerker at saken gjelder et folkemord hvor tutsier og moderate hutuer ble drept på bestialsk måte. Det dreier seg således om en traumatisk opplevelse som normalt festner seg i hukommelsen. Retten er enig i at hukommelsen vedrørende detaljer svekkes over tid, herunder når det eksempelvis gjelder observasjoner knyttet til farge- og bilmodell, klesdrakt til gjerningsperson og eksakt plassering på åsted. Tiltalte var imidlertid en velstående forretningsmann og en kjent person i Kibungo. Vitneobservasjonene av tiltalte må derfor også vurderes i lys av dette. At en person som man kjente godt deltok i folkemordet, vil nødvendigvis gjøre inntrykk og festne seg i hukommelsen. Etter rettens vurdering er det derfor også naturlig at de angjeldende vitner som observerte tiltalte blant angripere under folkemordet med sikkerhet kunne gjenkjenne og utpeke han i ettertid.

Tiltalte har for øvrig hevdet at han ikke ble nevnt som en av deltakerne i folkemordet før i 2005, og at det ikke var noen som hadde anklaget han for dette tidligere. Dette medfører ikke riktighet.

Bevisførselen har vist at det var flere personer som på et tidlig stadium forklarte seg om tiltaltes deltakende rolle i folkemordet. Retten viser blant annet til vitneforklaringen til N46 som tidligere hadde bodd i Kibungo. N46 mistet store deler av sin familie som hadde søkt tilflukt ved Economat. Han iverksatte undersøkelser for å finne ut hva som hadde skjedd, herunder snakket han med flere personer i Kibungo. Han nedtegnet etter dette en skriftlig vitneerklæring 18. desember 1994. Det fremgår av erklæringen at en gruppe forretningsmenn fra Kibungo hadde spilt en aktiv rolle i drapene, og at tiltalte var en av disse. Erklæringen er basert på opplysninger som N46 mottok fra flere navngitte personer. N25 var en av kildene, og han har også avgitt vitneforklaring i saken, jf. rettens merknader vedrørende hans

forklaring under punkt 5.2.

N20, som er tiltaltes svigerinne, har forklart at det var mange som sa at tiltalte hadde deltatt i folkemordet. Hun nevnte i denne forbindelse at hun hadde truffet N32 i en flyktningleir i 1994. N32 hadde da fortalt henne at han med egne øyne hadde sett tiltalte under angrepet på Economat. Retten bemerker at N32 har fastholdt og forklart det samme i sin vitneforklaring, jf. rettens merknader under punkt 5.4.

N47 jobbet som prest i Zaza i 1994. Moren og storebroren hans ble drept under angrepet på Economat hvor de hadde søkt tilflukt. N47 prøvde å finne ut hva som hadde skjedd i Kibungo. Han har videre forklart at han pratet med N15 i 1994/1995, og at N15 da fortalte at han hadde funnet strømaggregatet fra Economat hjemme hos tiltalte. N15 har fastholdt og forklart det samme i sin vitneforklaring, jf. rettens merknader under punkt 5.4.

N23 har forklart at hun begynte å jobbe på sykehuset i Kibungo noen uker etter at RPF hadde tatt kontroll over byen. Hun har videre forklart at hun da traff to personer på sykehuset som fortalte henne at tiltalte hadde deltatt i folkemordet. N23 var for øvrig en av tutsiene som hadde søkt tilflukt i huset til N02 under folkemordet, jf. rettens merknader om dette under punkt 5.2. Det er også andre personer som på et tidligere tidspunkt har forklart seg om tiltaltes deltagende rolle i folkemordet, og retten viser blant annet til vitneforklaringen til N19.

Ovennevnte og øvrige innvendinger som tiltalte og forsvarerne har fremsatt mot de angjeldende vitneforklaringer i saken er vurdert av retten. Disse innvendingene kan imidlertid ikke føre til en annen konklusjon.

5.7 Oppsummering og konklusjon vedrørende skyldspørsmålet

Retten finner det bevist utover enhver rimelig tvil at tiltalte medvirket til drap på rundt 1 000 personer som hadde søkt tilflukt ved kommunehuset i Birenga, at han medvirket til drap på flere hundre personer som hadde søkt tilflukt ved Economat og at han medvirket til drap på minst åtte personer som hadde søkt tilflukt ved sykehuset i Kibungo.

Drapene var nøye planlagt og tiltalte handlet utvilsomt med overlegg. Han var en av flere lokale lederskikkelser i Kibungo som støttet og tok del i folkemordet. Tiltalte kom sammen med øvrige angripere til de tre åstedene, og han var med på å påse at drapene på flyktningene ble gjennomført i tråd med det som var planlagt på forhånd.

Retten er videre enig med påtalemyndigheten i at drapene må anses som en fortsatt forbrytelse. Drapene ble begått med kort tids mellomrom, og var en del av folkemordet i Rwanda.

Tiltalte blir etter dette å domfelle for overtredelse av straffeloven § 233 første og annet ledd.

6 Straffutmåling

Tiltalte er en 47 år gammel mann som tidligere er ustraffet.

Han er nå funnet skyldig i medvirkning til overlagt drap på et meget stort antall mennesker. Drapene var som nevnt en del av folkemordet som fant sted i Rwanda i 1994. Som følge av tilbakevirkningsforbudet i Grunnloven § 97 er det ikke tatt ut tiltale etter bestemmelsen om folkemord i straffeloven av 2005 § 101 som trådte i kraft i 2008, og som har en strafferamme på inntil 30 år. Tiltale er derfor i stedet tatt ut etter den vanlige drapsbestemmelsen i straffeloven § 233.

Etttersom det dreier seg om overlagte drap er strafferammen fengsel i inntil 21 år, jf. straffeloven § 233 annet ledd første punktum. Hvorvidt det også foreligger særdeles skjerpende omstendigheter vil derfor ikke få noen betydning for selve strafferammen i dette tilfellet. Retten finner det imidlertid klart at drapene ble begått under særdeles skjerpende omstendigheter. Det forhold at drapene skjedde som ledd i et folkemord er etter rettens vurdering i seg selv tilstrekkelig for å konkludere med dette. Retten bemerker at folkemord generelt sett er mer graverende enn de groveste integritetskrenkelser rettet mot enkeltpersoner. Dette er også bakgrunnen for at bestemmelsen om folkemord i straffeloven av 2005 § 101 har fått en høyere strafferamme på inntil 30 år. Selv om denne straffebestemmelsen ikke kan anvendes som følge av tilbakevirkningsforbudet, må likevel de skjerpende omstendig-

heter som ligger i at drapene skjedde som ledd i et folkemord, tillegges vekt ved straffutmålingen når det gjelder overtredelser av straffeloven § 233. Retten viser i denne forbindelse til plenumsdommen i Rt–2010–1445 og førstvoterendes bemerkninger i avsnitt 121 hvor det står:

«Jeg finner grunn til å tilføye at tilbakevirkningsforbudet ikke fører til at forbrytere som nyter godt av denne beskyttelsen, ikke kan straffes i vårt land. De vil bli tiltalt etter de vanlige straffebestemmelser om for eksempel drap, legemsbeskadigelse, frihetsberøvelse eller voldtekt. At de har gjort seg skyldige i alvorlige forbrytelser mot humanitær rett, vil komme til uttrykk i domspremissene og ved straffutmålingen.»

Tiltalte har utvilsomt gjort seg skyldig i alvorlig forbrytelse mot humanitær rett, og det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter. Tiltalte var en av flere lokale lederskikkelser i Kibungu som støttet og tok del i folkemordet. Retten har funnet det bevist at han medvirket til overlagt drap på rundt 1 000 personer som hadde søkt tilflukt ved kommunehuset i Birenga, at han medvirket til overlagt drap på flere hundre personer som hadde søkt tilflukt ved Economat og at han medvirket til overlagt drap på minst åtte personer som hadde søkt tilflukt ved sykehuset i Kibungu. Formålet med angrepene som tiltalte deltok i var å drepe alle tutsiene som hadde søkt tilflukt på disse stedene. Flyktninger i alle aldre ble drept. De forsvarsløse flyktningene ble også drept på bestialsk måte, herunder ved bruk av macheter, klubber og stokker. Det forekom også likskjending. Det forhold at tiltalte deltok i flere angrep hvor flyktninger ble drept på denne måten må sies å være spesielt graverende. Sammen med øvrige angripere har tiltalte ved flere anledninger utvist en hensynsløshet som er vanskelig å forstå. Tiltalte utnyttet dessuten sin posisjon til å berike seg selv. Etter angrepet på flyktningene ved Economat tok han med seg sementsekker og et verdifullt strømaggregat som tilhørte Economat.

Lovens maksimumsstraff på 21 års fengsel må være det klare utgangspunkt i saker som har en slik alvorlighetsgrad.

Forsvarerne har fremhevet at det snart er 19 år siden de straffbare handlingene ble begått, og har anført at tidsmomentet må hensyntas ved straffutmålingen. Til støtte for dette er det vist til en dom i Rt–2011–514 som gjaldt frihetsberøvelser begått i 1992 under krigen i Bosnia-Hercegovina. Det er særlig avsnitt 96 i dommen som forsvarerne har vist til der det står følgende om tidsforløpet:

«Det følger av dette at tidsforløpet bare kan tillegges begrenset vekt. Men det har likevel gått nesten 19 år siden de straffbare handlingene ble begått, og nødvendige skritt til avbrytelse av den straffbare foreldelsen ble foretatt relativt kort tid før foreldelse ville ha inntrådt. Den straffen som utmåles, blir derfor klart lavere enn om forbrytelsen hadde blitt pådømt de første årene etter at de ble begått.»

Hvilken vekt tidsforløpet skal tillegges vil også avhenge av forbrytelsens art og grovhet. Dette fremgår for øvrig av den sammen dommen i avsnitt 93. Den dommen gjaldt videre en rekke frihetsberøvelser, mens nærværende sak gjelder medvirkning til overlagt drap på et stort antall mennesker under slike særdeles skjerpene omstendigheter som retten har beskrevet ovenfor. Forbrytelsen som tiltalte er funnet skyldig i er følgelig langt grovere og mer alvorlig.

At det har gått lang tid siden forbrytelsen ble begått før den kommer til pådømmelse skyldes flere forhold. Styrkene til RPF var i kamp med den rwandiske hæren, og det var følgelig krig i landet mens folkemordet pågikk. Retten bemerker videre at det var mange i befolkningen som hadde deltatt i folkemordet. Slik situasjonen var i Rwanda etter folkemordet har det nødvendigvis tatt tid å identifisere gjerningsmenn og rettsforfølge saker mot de som var i landet. Fremlagte straffedommer fra andre land viser videre at det var mange gjerningsmenn som – i likhet med tiltalte – forlot Rwanda og aldri kom tilbake. Det ligger derfor i sakens natur at det kunne ta lang tid før myndighetene i Rwanda fant fram til hvor disse gjerningsmennene oppholdt seg, herunder at tiltalte befant seg i Norge.

Det nasjonale statsadvokatembete besluttet 12. desember 2007 at det skulle iverksettes etterforskning mot flere navngitte personer som riksadvokaten i Rwanda hadde opplyst at oppholdt seg i Norge. Første gang tiltaltes navn ble nevnt for norsk politi var for øvrig under et møte i oktober 2006. Tiltalebeslutning ble tatt ut mot tiltalte 12. september 2012 og

hovedforhandlingen startet tretten dager senere ettersom denne allerede var forhåndsberamet. Det gikk således nærmere fem år fra etterforskningen ble iverksatt til hovedforhandling ble påbegynt i tingretten. Retten finner likevel ikke at det er grunnlag for å kritisere fremdriften når det ses hen til sakens spesielle karakter og kompleksitet. Saken har utvilsomt krevd et omfattende og tidkrevende etterforskningsarbeid. Nesten samtlige berørte bor i utlandet, primært i Rwanda. Etterforskere fra Kripos har blant annet reist til Rwanda 13–14 ganger for å avhøre vitner, og det er blitt foretatt over 150 vitneavhør i Rwanda som har tilknytning til nærværende sak.

Det følger av gjennomgangen ovenfor at tidsforløpet må anses å ha begrenset vekt som en formildende omstendighet. Retten bemerker videre at ikke enhver formildende omstendighet vil føre til redusert straff i saker som gjelder særlige alvorlige forbrytelser. Retten viser i denne forbindelse til avgjørelsen i Rt–1991–219 som gjaldt overlagt drap på tre personer, og hvor Høyesterett kom med følgende uttalelse om utgangspunktet for straffutmålingen:

«Når det dreier seg om tre overlagte drap, kan jeg imidlertid ikke se annet enn at det må kreves formildende omstendigheter av stor tyngde for å gå under lovens maksimumsstraff.»

Et slikt utgangspunkt for straffutmålingen bør også legges til grunn i denne saken som gjelder medvirkning til overlagt drap på et stort antall personer, og hvor drapene var en del av et folkemord. Det vises også til de øvrige skjerpene omstendigheter som retten har beskrevet ovenfor.

Etter rettens vurdering utgjør ikke tidsforløpet i saken en formildende omstendighet av en slik tyngde som kan begrunne en reaksjon under lovens maksimumsstraff. Retten kan heller ikke se at det foreligger noen andre formildende omstendigheter som kan begrunne dette.

Straffen fastsettes etter dette til fengsel i 21 år. Til fradrag i straffen går den tid som tiltalte har utholdt i varetekt, jf. straffeloven § 60. Per i dag utgjør varetektsfradraget 663 dager.

Saksomkostninger er ikke påstått og retten finner heller ikke grunn til å idømme dette, jf. straffeprosessloven § 437 tredje ledd.

Dommen er enstemmig.

Domsslutning:

- 1. A, født *. *.1965, dømmes for overtredelse av straffeloven § 233 første og annet ledd til en straff av fengsel i 21 – tjueen – år. Til fradrag i straffen går 663 – sekshundreogseks – titre – dager for utholdt varetekt.*
- 2. Saksomkostninger idømmes ikke.*